

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Poselství kouzelných pohádek pro současné děti

Vypracovala: **Hana Konvalinková**

Vedoucí práce: **Mgr. Eva Svobodová**

České Budějovice 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Dále prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č.111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce.

Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 29. 3. 2016

.....

Hana Konvalinková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce, paní Mgr. Evě Svobodové, za její ochotu, trpělivost, čas a vzácné a odborné rady, kterými mě v průběhu práce obohacovala. Dále pak paní učitelkám z mateřské školy za jejich přínosné nápady, připomínky a především prostor v jejich třídě, který mi po celou dobu výzkumného šetření zprostředkovávaly.

ABSTRAKT

Práce je zaměřena na seznámení dětských osobností s kouzelnými pohádkami. Zkoumá, jaká poselství si z těchto pohádek děti přebírají a co všechno jim kouzelné pohádky přináší. Teoretická část se zabývá pohádkou jako jedinečným literárním žánrem a jejím hlubším dělením. V práci je vystižen vznik pohádky spojený s dřívějším negativním pojetím a dále pak způsoby, jakými můžeme dětem pohádku představit. Rozebrán je i hlubší smysl pohádky a psychologické působení pohádky na dítě. Praktická část se zabývá předáváním kouzelných pohádek dětem formou předčítání a následným zkoumáním, do jaké míry děti pohádce porozuměly. Výzkum je v podobě rozhovorů provázených několika otázkami. Otázky jsou dětem pokládány srozumitelným způsobem, aby mohlo dojít k jejich pochopení a zodpovězení dětmi. Dítě v rozhovorech sděluje své postřehy, dojmy a pocity z pohádky. Dále práce zobrazuje svět kouzel a čar očima dítěte a postoj, který dítě zaujímá ve vztahu k těmto pohádkám. Součástí praktické části je také promítnutí dítěte do některé z pohádkových postav formou kresby, což umožňuje srovnání se zodpovězením jedné z otázek: „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

Klíčová slova: pohádka, dítě, předčítání, kouzelný prvek, ponaučení

ABSTRACT

The work focuses on how children are introduced to magical fairy tales. It examines what message children take from such fairy tales and how useful the tales are to them. The theoretical part deals with a fable as a unique literary genre and analyses its deeper division. The work captures the emergence of fairy tales associated with previously negative concept and furthermore the ways in which we can introduce children to a fairy tale. The authors analyse whether a fairy tale has a deeper meaning and a psychological effect on a child. The practical part consists of a research, conducted in the form of interviews, the aim of which is to find out how children understand fairy tales if they are read to them and which considers several issues. Children are asked questions in a way they understand so that they can answer them accurately. During the interviews, children share their observations, impressions and feelings they experienced while listening to the fairy tale. In another part of the research, children are asked to imagine and draw themselves as one of the characters, making it possible to carry out a comparison and to answer one of the questions: „Which of the characters in the fairy tale would you like to be?“ The work summarizes the world of magic as seen through the eyes of a child, as well as the attitude which the child has in respect to these tales.

Key words: fairy tale, child, reading, magical element, lesson

OBSAH

ÚVOD	8
1 TEORETICKÁ ČÁST	9
1.1 Jedinečnost pohádky jako uměleckého útvaru	9
1.2 Dělení pohádky jako literárního žánru	11
1.2.1 Lidová (folklorní) pohádka.....	11
1.2.2 Autorská pohádka.....	16
1.3 Vznik pohádek.....	20
1.3.1 Negativní úsudky tehdejší doby ve vztahu k pohádce	21
1.4 Pohádka a její hlubší smysl	22
1.5 Jakým způsobem pohádky dětem předávat?	24
1.6 Psychologický význam pohádky na dítě.....	25
1.7 Srovnání dětské a dospělé mysli ve vztahu k pohádkám	26
1.8 Pohádky a případné životní krize s nimi spojené.....	27
1.9 Jednotlivé fáze pohádky ve srovnání s členěním antického dramatu.....	29
2 PRAKTICKÁ ČÁST	31
2.1 Výzkumné šetření	31
2.1.1 Cíle výzkumného šetření	31
2.1.2 Použité metody výzkumu	31
2.1.3 Charakteristika třídy	32
2.1.4 Předčítání - postup předání pohádek dětem	32
2.1.5 Kouzelné pohádky	33
2.1.6 Výzkumné otázky.....	33
2.2 Realizace výzkumného šetření.....	34
2.2.1 O dvanácti měsíčkách	34

2.2.2 Shrnutí.....	37
2.2.3 Zlatovláška	41
2.2.4 Shrnutí.....	44
2.2.5 Otesánek.....	49
2.2.6 Shrnutí	51
3 DISKUZE ..	55
ZÁVĚR.....	57
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	58
PŘÍLOHY	61

ÚVOD

Když se řekne pohádka, vybaví se mi jakési hřejivé, laskavé pohlazení po duši. Představím si vyprávění sympatické osoby se zajímavým hlasem, která mě slovo po slově očarovává směrem vzhůru a vzhůru. Ty barevné, legrační, nadpřirozené či zvířecí bytosti uvnitř, které si mě svým šarmem a originalitou dokáží získat během kratičké chvíle. Také mi hlavou prolétne něco, čemu říkáme láska, pravda, víra, dobrosrdečnost, naděje, přátelství, spravedlnost a jedinečnost každého z nás.

Pohádky pro mě byly vždy něčím, k čemu jsem vzhlížela, k čemu jsem měla naprostou důvěru. Pohádky mě jistým způsobem ovlivnily v postoji k lidem a také díky nim dokážu věřit v dobrotu lidské existence a postavit se na stranu spravedlnosti, přívětivosti a odhodlání. Jdu si za svým cílem, stejně jako hlavní pohádková postava, nebojím se problémů a překážek, naopak se jim stavím čelem a ponechávám si z nich kus velké zkušenosti, která mi pak radí, jak naložit v dalším kroku života.

Přesně proto jsem si vybrala toto nekonečně důležité téma pro svoji bakalářskou práci. Podle mého názoru hrají pohádky, především v životě dětí, nesmírně potřebnou roli, jakožto hlavní ukazatele jejich životní cesty. Chtěla jsem se touto cestou od dětí dozvědět, co si z pohádky odnáší, co jim přivádí do jejich mladého života a jak ji vlastně vnímají.

Proč jsem ke svému záměru použila pohádky kouzelné? Právě tento žánr je mému srdci nejbližší a mimo to, je i mezi dětmi velice oblíbený. Navíc napomáhá k rozvoji dětské představivosti a fantazie. Kouzelné prvky dokáží dětem doslova očarovat mysl, magické bytosti jim vykouzlí úsměv na rtech a nadpřirozené síly dětem pomáhají věřit v nemožné, ohromit jejich očekávání a zbavit se veškeré nejistoty.

Nejkouzelnější na kouzelném je pro mne kouzelné působení na ta malá, kouzelná stvoření.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Jedinečnost pohádky jako uměleckého útvaru

Pohádka slouží jako zábava pro děti, která k tomu všemu poskytuje poučení vlivné na vývoj osobnosti dítěte. Podstata smyslu spočívá v několika různých úrovních a doplňuje dětskou duši natolik, že obsahem jedné knihy nelze zobrazit, kam až přínos pohádky pro život dítěte dosahuje.¹

Říčan ve svém díle uvádí: „*Pohádka, třetí bujný oř dětské fantazie, patří neodlučně k dětskému věku. Láska k pohádce a citlivost k jejímu působení nyní vrcholí, i když ovšem ještě v mladším školním věku je vztah k pohádce intenzivní a v jistém smyslu by nám měl vydržet celý život.*“²

Potěšení z pohádky nabudeme tehdy, když jsme ochotni ji poslechnout. Okouzlení pak neplyne z psychologického hlediska, ale z pohádky jako literárního útvaru. Pohádka by nemohla mít psychologický odraz na dítě, pokud by nebyla především uměleckým dílem.

Jedinečnost pohádek tkví ve srozumitelnosti pro dítě. Žádný jiný umělecký žánr není v tomto ohledu srovnatelný s pohádkou. Dítě si z ní odnáší, co potřebují, podle aktuálního zájmu či potřeby. Jakmile je pak vyzrálé pro širší rozsah významu pohádky, při možné příležitosti se k pohádce může vrátit a obohatit si tak své obzory zkušenostmi novými.³

Baccus ve svém díle uvedla: „*Ať už pohádku napsal H. CH. Andersen, bratři Grimmové, K. J. Erben, B. Němcová, V. Čtvrtek nebo kdokoli jiný, věnují se všechny problémům, které děti moc dobře znají, a také jim pomáhají je řešit. Pohádky se nevyhýbají ani takovým tématům, jako je nemoc, utrpení, stáří, smrt, žárlivost, nenávisti nebo zloba...*“⁴ Závěrem pak v pohádkách bývá šťastný konec, ze kterého si

¹BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 15-16

²ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7. s. 132

³BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 15-17

⁴BACUS-LINDROTH, Anne. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 174 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8862-7. s. 25

dítě odnáší především to, že život je plný zvratů a zápletek, se kterými musíme bojovat. Když se pak tomu „špatnému“ postavíme čelem, tak nakonec vše společně překonáme.

Krom jiných pohádka vypráví o prostých lidech, o člověku, jako je každý z nás. To můžeme podložit klasickými názvy, kterými jsou např. Malý princ, Ošklivé káčátko, Tři malá prasátka, atd.

Mezi hlavní role pohádek pak patří „chlapec“, „děvče“, „nejmladší sestra“ či „bratr“. Pokud postava dostává jméno, je jasné, že bude popisné nebo obecné. *„Dozvíme se, že byla stále zaprášená a špinavá a začalo se jí říkat Popelka, nebo že Červená čepička (Karkulka) jí tak slušela, že jí začali říkat Červená Karkulka.“*⁵

Rodiče nejhlavnějších hrdinů jsou nazýváni pouze jako „tatínek“, „maminka“, v případě „macecha“, jejichž postavení bývá prostým - „chudý kovář“ nebo „chudý řemeslník“. Pokud jsou rodiče ze zámeckého prostředí, nazýváme je jednoduše „král“ a „královna“. Kouzelníci, skřítki nebo hejkalové jméno také nemají, aby se dosáhlo snazším způsobem projekce a identifikace, tj. ztotožněním s postavou.⁶

Pohádky jsou, mimo jiné, plné náboženských motivů a stejného charakteru je také spousta příběhů z Bible. Vědomí a nevědomí, které je vyvoláváno do naší mysli pohádkou, především záleží na individuálním zaujetí každého posluchače. Člověk nábožensky založený v pohádkách může nacházet takové motivy, o kterých se nezmiňujeme.⁷

Dítě předškolního věku vydrží pozorovat poměrně dlouhé pohádky, se kterými se, mimo jiné, dokáže i sžít. Nejdříve děj bere jako skutečnost, teprve později začíná chápat, že se nejedná o realitu, nýbrž že je to „jen jako“.

Při poslechu pohádky se dítě dokáže, podobně jako ve hře, vyrovnat s nejrůznějšími druhy strachu, které jsou odsunuty bezpečně do vzdálenosti daného

⁵BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 42

⁶BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 42

⁷BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 15-17

„za sedmero řekami“, „žil byl“, apod. Děti si v takovýchto strachách přímo libují a užívají si každý okamžik v blízkosti vyprávějícího rodiče.⁸

„Většina pohádek vznikala v dobách, kdy náboženství bylo velmi důležitou součástí života, takže se náboženskými tématy přímo nebo nepřímo zabývala.“⁹ Například *Příběhy tisíce a jedné noci* jsou poznamenány islámským náboženstvím od začátku až do konce. Díky utichnutí náboženské tematiky v dnešní době se spousta pohádek stala neznámými a dávno zapomenutými. Náboženská témata už v lidech neprobouzí představu nijak osobní ani obecnou. Dnes je tedy všeobecně známo pouze několik málo pohádek. Pokud bychom znali i ty, které se dávno zapomněli, měli bychom možnost dodat podstatné informace daleko srozumitelněji.

Důležité je dodat, že každý obsah příběhu přináší význam hned na několika rovinách. Volba vhodné pohádky pro určitou věkovou skupinu závisí na psychologickém stupni dětského vývoje a problému, který dítě nejvíce trápí.¹⁰

1.2 Dělení pohádky jako literárního žánru

1.2.1 Lidová (folklorní) pohádka

Lidová, neboli folklorní pohádka, je epický prozaický žánr ústní lidové slovesnosti se základem uměleckého podobenství či fantastiky.¹¹

Díky sběratelům pohádek, jako je B. Němcová, K. J. Erben, F. Bartoš, poté V. Říha a J. Š. Kubín, se lidová slovesnost v Čechách stala záchrannou oporou dětské četby v rozšířeném smyslu, aniž by Němcová či Erben ke svým pohádkám směřovali záměrně.¹²

⁸ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7. s. 132-133

⁹BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 15-17

¹⁰BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 15-17

¹¹SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998, 183 s. ISBN 80-850-1006-2.

¹²CHALOUPKA, Otakar. *Próza pro děti a mládež - její otázky, působení a perspektivy*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1989, 210 s. s. 13

Původně sloužila lidová pohádka k vyprávění pro dospělé, postupem času ale začala být určována zejména dětem, kterým dokáže doplnit zájmy, potřeby a stává se tak nenahraditelnou složkou jejich života.¹³

Podle Čeňkové je pohádka považována za součást literární historie národního i světového písemnictví a je také předmětem folkloristického bádání. Stává se jedním z nejpřednějších žánrů literatury pro děti a mládež, jejíž zkoumání probíhá komparatistickou metodou, především ve folkloristice, literární vědě a psychologii.¹⁴

Jejím základem je smyšlený děj, který nemá reálný příběh, ani prostředí a postavy. Autor v ní vyjadřuje své myšlenky, pocity, sny, názory, ale i svůj blízký vztah k přírodě, společnosti a světu kolem.

Nejhlubším jádrem lidové pohádky je sžití člověka a přírody, vítězství dobra nad zlem, pravdou nad lží, lásky nad nenávisť. Dále se pak vyznačuje moudrem, chytrostí, laskavostí, rozvojem zdravého smyslu a morálky.

Zásadní postavení zde mají také postavy, jejichž charakter je předem určený a často velice zveličený. Role postav zůstává během děje stejná, vlastnosti hrdinů se tedy nemění. Postavy jsou protikladné, po boku kladných hrdinů stojí povětšinou hrdinové záporní. Na principu této protikladnosti se pak v chování a jednání postav odráží dobrý a špatný charakter.

Mravní a etické hodnocení postav vyjádřil lidový tvůrce větou: „*Vždy vítězí hrdina spravedlivý, poctivý, čestný, statečný, nezištný, obětavý a pravdomluvný nad antihrdinou, který má vlastnosti právě opačné. Ten první je po zásluze odměněn, ten druhý je právem potrestán.*“¹⁵

¹³TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 64

¹⁴ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-736-7095-X. s. 108

¹⁵TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 65

Důležité je zmínit přímou řeč postav, která je považována za důležitý prvek charakteristiky postav. „*Přímá řeč se značí bohatou obrazností, silnou expresivitou a hojnou lidovou frazeologií.*“¹⁶

Dále vystupují v pohádkách postavy reálné, které se v pohádkách setkávají např. s namyšleným, hloupým, či lakomým světem. Symbolizují je vlastnosti, jako je chytrost, pracovitost, moudrost, laskavost a celkový smysl pro „morálku“.¹⁷

Mezi lidové pohádky řadíme např. *O hloupém Honzovi, Chytrá horákyně, Perníková chaloupka, O kohoutkovi a slepičce*, a další.

1.2.1.1 Kouzelná pohádka

Jako nejzastaralejší útvar se považuje pohádka kouzelná, která se vyznačuje svým obsahem plným zázraků a kouzel. Lze v ní objevit nadpřirozeno a děj příběhu odehrávající se mimo časovou realitu. Celkové pojetí pohádky pak vychází z nejhlubších lidských proseb, přání, představ a snů. Hlavní postavy zůstávají ve své roli vycházejících z archetypů dřívější doby. Nejen, že počátečně byly tyto kouzelné pohádky vyprávěny dospělými, ale byly jim nejspíše také určeny. Děti však byly taktéž považovány za součást tehdejších „poudaček“, což lze přeložit jako vypravěčské rituály.¹⁸

Kouzelné pohádky nám poskytují spoustu nadpřirozených bytostí, jako jsou obři, skřítki, hejkalové, čerti, víly, a další. Symbol čerta téměř ve všech případech neznázorňuje zlo, nýbrž spravedlnost. Jestliže se stane, že by čert potrestal dobro, přichází náprava a dobrý člověk je za své činy a skutky odměněn.¹⁹

Přesvědčit se o kouzelných pohádkách nám pomůže *Zlatovláska, Princ Bajaja, Pták Ohnivák*, dále např. filmové pohádky *Z pekla štěstí, S čerty nejsou žerty* a další.

¹⁶TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 65

¹⁷TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 65

¹⁸ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-736-7095-X. s. 108

¹⁹SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 167 s. ISBN 978-80-262-0020-8. s. 108

Za rozšířenou kouzelnou pohádku lze považovat pohádku démonickou. Ta vznikla z povídek a pověr, kde hlavní činitele ztvárňovaly děsivé a hrůzostrašné prvky s vysoce napínavým dějem. Mimo jiné zde také figurují primárně nadpozemské postavy, jako jsou bludičky, vodníci, duchové, bílé paní a další.²⁰ Mezi démonickou pohádku lze zařadit např. *Devatero pohádek – Případ s Hejkalem*.

Původ kouzelných pohádek

Dříve si lidé vyprávěli o muži, který přišel na svět širým zázrakem a posléze žil v lese společně s medvědy, lvy, vlky a dalšími zvířaty. Odsud k nám přichází se schopností rozdělat oheň, tančit kouzelné tance, čemuž se pak snažili ostatní chlapci také naučit. Nejprve se však tyto skutečnosti projevovaly v dramatické a výtvarné oblasti. Díky tomu nemůžeme porozumět vytesaným nápisům, ornamentům, nejrozumnějším řezbám a dalším výtvorům, které se tehdy objevovaly. Neznáme totiž všechny legendy a pohádky jednotlivých zemí a kultur.²¹

Podle Dorseyho měly dříve v indiánské kultuře svoji funkci tzv. “posvěcené uzlíky“, které byly jistým druhem amuletů. Tyto uzlíky se uchovávaly v domech, které se díky nim staly posvátným místem. Přinášely také štěstí při lovu a přitahovaly jen to dobré. Jednoduše odvodit, že se staly prototypem kouzelných darů z pohádek. V uzlíkách byly totiž obsaženy nejrozumnější předměty, jako je pero, listy tabáku, či zrní. Dorsey pronesl, že „každá ceremonie a každý tanec byly provázeny příslušným rituálem a zároveň vyprávěním o jeho vzniku.“²² K tomuto se váže příběh o člověku, který jako první obdržel tento posvěcený uzlík. Muž potkal v lese na cestách buvola, který jej odvedl do jeho světa buvolů. Zde pak obdržel amulet a naučil se veškerým tancům, kterým ho v buvolí říši naučili. Když se pak vrátil domů, učil tyto tance celý okolní lid, kterému pak začal vládnout. Příběhy podobného charakteru se pak staly náplní

²⁰TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 66

²¹PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Jinočany: H, 2008, 343 s. ISBN 978-80-7319-085-9. s. 162

²²DORSEY, George A[mos]. *Traditions of the Skidi Pawnee*. London: D. Nutt; [etc., etc.], 1904, xxvi, 366 p., 1 l. ISBN 978-11-5435-341-9. s. 26

vyprávění všech majitelů uzlíku, jež je vyprávěli na závěr rituálu, nebo při slavnostním předávání uzlíku.²³

*„Samozřejmě, mýty o původu uzlíků a tanců nebyly vždy jen výlučným majetkem kněží; nalézaly cestu také k obyčejným lidem a vyprávěním ztrácely mnoho ze svého původního významu. Postupným rozrušováním a deformacemi se z nich vytratily mytické významy a začaly se vyprávět jako pohádkové příběhy.“*²⁴ Pohádka, ač oproštěna od náboženských prvků, není považována za méněhodnotnou v porovnání s mýtem, naopak dostala možnost proniknout do dalších oblastí umělecké sféry, které jsou řízeny již úplně novými faktory. Až na tomto místě pohádka začala svobodomyšlně vzrůstat.²⁵

1.2.1.2 Zvířecí pohádka

Zvířecí pohádka, považována za nejstarší, je uchopena animistickou formou, kde jsou lidé, zvířata, stromy, kameny a další živé i neživé objekty, považovány za bytosti s duší, pocity a myslí.

Tato pohádka byla vytvořena na stejné úrovni, jako primitivní mysl člověka, který byl spjatý s přírodou, od které se nedokázal odpoutat. Právě proto vyhovuje taktéž myšlení dětskému, které na světě vnímá všechny osoby a předměty jako živé.

Dle Charlotty Buhlerové dělíme zvířecí pohádky na vlastní pohádky, kde zvířata fungují naprosto stejně, jako je tomu v přírodě, ale mají schopnost mluvit. Pohádky tohoto typu jsou dětmi velice oblíbené, jelikož jim je zvířecí svět blízký. Namísto zvířat zde mohou vystupovat oživené věci, jako třeba pařez, strom, jehla...

Do další skupiny řadíme pohádky, kde zvíře vystupuje jako pomocná síla lidské postavy. Vedle schopnosti mluvit je přikládána zvířatům také magičnost, skrze kterou přechází tyto pohádky v pohádky kouzelné.²⁶

²³PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Jinočany: H, 2008, 343 s. ISBN 978-80-7319-085-9. s. 163

²⁴ A. G. DORSEY, *Traditions of the Skidi-Pawnee*, Boston and New York 1904, str. 21 - 22

²⁵PROPP, Vladimír Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Jinočany: H, 2008, 343 s. ISBN 978-80-7319-085-9. s. 165

²⁶HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. 1. vyd. Praha:

Jako poslední typ zvířecí pohádky považujeme pohádku, kde zvíře představuje vlastnost člověka alegoricky, takže ji můžeme přirovnat k bajce. Ta je charakteristická svým mravním ponaučením v závěru děje.²⁷

Do zvířecí pohádky řadíme např. *O kohoutkovi a slepičce, Tři malá prasátka* či *O neposlušných kůzlátkách*.

1.2.1.3 Novelistická pohádka

Tato pohádka vznikla v době, kdy si lidé vytvářeli vlastní názor založený na mýtech a měnící jej pod vlivem bohatých zkušeností okolí.

Výrazněji poukazuje na lidský život tehdejší společnosti a ostře kritizuje sociální nepřátelské síly.

Novelistická pohádka se k dětem dostává nejpozději, protože u dětí předpokládá jisté životní zkušenosti. Proto je doporučena především dětem starším - alespoň mladšího školního věku.

Děti dávají přednost především druhu anekdotické či žertovné pohádky, která se vysmívá lidským nezdařilostem a lidské hlouposti.

Mezi novelistické pohádky můžeme zařadit např. *O Kocourkovských, O hloupém Hoznovi*, ad.²⁸

1.2.2 Autorská pohádka

Autorská pohádka představuje zcela nový vzor pohádky. Je to naprosto ojedinělá samostatná práce autora, která obvykle obsahuje pohádkové prvky s umělým příběhem, určena především dětem.²⁹

SPN, 1984, 245 s., tb. příl. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 14-326-84. s. 24

²⁷MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-718-5669-X. s. 473

²⁸HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984, 245 s., tb. příl. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 14-326-84. s. 25

²⁹ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-736-7095-X. s. 127

V autorské pohádce se autor řídí aktuální situací, ze které čerpá veškeré motivy, názory, styl i jazykovou výstavbu, čímž se zcela liší od pohádky folklorní.

Dále, na rozdíl od lidové pohádky, se zde ukazuje realita ve společnosti, pokrok civilizace a problémy v sociální sféře. Naopak ubývá neurčitost času a místa a důraz je kladen na přemýšlení, pocity, emoce a celkový postoj autora.

Mizí také prvky mysticistické a veškerá důvěra v nadpřirozeno, kouzla, čáry a zázraky. Nejpodstatnější je tedy realita a momentální životní situace ve světě. K jejímu zobrazení autor často využívá parafrázování, polidštuje zázračné pohádkové postavy v kontrastu s udáváním nadpřirozených schopností postavám prostým, smrtelným.

Pohádkovými hrdiny jsou postavy z lidu zobrazující reálné žití na české vsi či městě, kde se často odehrávají příběhy dětí a jejich životní cesty a směry, které pohádku obvykle směřují k povídce nebo krátkému vtipnému vyprávění - anekdotě.

Způsob, jakým je pohádka vyprávěna, záleží na každém autorovi, avšak nejvíce autoři využívají metafor, vtipné hříčky se slovy a barvitě komentování. Dítě se tím snaží zaujmout a oslovit jeho emoce a fantazii za použití motivů dobrodružných, pestrých, humoristických až groteskních.³⁰

Autorská pohádka vychází z lidového obrazu, vesnické postavy si však přetváří z role vodníků, např. do podoby strážců svých vod. Stará ježibaba může být stylizovaná do role báby kořenářky, která dokáže radit lidem, apod. Dle Václava Čtvrtka nebo Františka Nepila bývají v pohádce vodníci, skřítki, čerti a další postavy, které jsou dotklé antropomorfizací, považovány za součást domáckého přirozeného prostředí.³¹

„Autorské pohádky se v současné době těší značnému zájmu dětí i učitelek. Snad je to tím, že přinášejí příběhy více dobově aktuální, možná je to i určitou podbízivostí, a to především ve filmových podobách.“³²

³⁰TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 70

³¹ŠUBRTOVÁ, Milena. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 327 s. ISBN 978-80-210-5692-3. s. 33

³²SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 167 s. ISBN 978-80-262-0020-8. s. 110

1.2.2.1 Naučná pohádka

Tento typ pohádky navazuje na pohádku zvířecí. Naučná pohádka však oproti zvířecí zachází hlouběji do detailů a poukazuje tak více na zákonitosti matky přírody.

Naučnou pohádku lze považovat za poměrně produktivní druh, který je hlavně malými dětmi velice oblíbený.

Netýká se pouze života rostlin a zvířat, ale může také dosahovat až do technického průmyslu.³³

Mezi naučné pohádky patří např. *Ferda mravenec*, *Včelka Mája*, *Byl jednou jeden člověk*, *Byl jednou jeden život* a spousty dalších.

1.2.2.2 Novelistická pohádka

Druh novelistické pohádky se odráží od současnosti. Objevuje se v ní realita a prvky z báchorek. Báchorečné postupy pak slouží jako hlavní prostředek vyzdvihující vztahy mezi lidmi, k vyjádření a kritice společenských hodnot a mravních postojů.

Obsah můžou znázorňovat nejrůznější zkušenosti lidí a jejich vlastnosti. Může také zasahovat hlouběji a trvat až přes časový rámec.

Novelistické pohádky se přiklání k příběhu, psaném většinou o dospělých a dětských životech, jejichž hlavní myšlenku pochopíme až v dospělosti.³⁴

Do skupiny novelistický pohádek patří např. pohádka *O hloupém Honzovi*, *Sůl nad zlato*, ad.

1.2.2.3 Nonsensová pohádka

„Nonsens“, nebo také pohádka imaginativní, zachycuje širší a poněkud rozsáhlejší tvorbu, ke které se nevztahují téměř žádné postupy a pravidla pohádky.³⁵

³³HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984, 245 s., tb. příl. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 14-326-84. s. 30

³⁴TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 70

³⁵HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. 1. vyd. Praha:

„Nonsenseová pohádka je založena na podvědomé asociativní představivosti, alogismu a absurditě, jež jsou přisuzovány mentalitě, imaginaci, slohu a jazyku malého dítěte. Při jejím tvoření se uplatňují poetistické i surrealistické tvůrčí postupy.“³⁶

Původně nonsenseové pohádky čerpaly z alogických lidových říkadel, která za účelem komičnosti obrátila svět naruby. Cílený záměr odklonit se od reálného světa je postavený tak, aby odpovídal chápání dítěte. Dítě má radost, že rozvrácené a otočené postupy může samo za pomoci zkušeností vlastním myšlením upravit a dát jim tak tu „pravou váhu“. Tyto postupy si klade nonsense za výchovný cíl.³⁷

James Krüss ve svém velmi pravdivém paradoxu plynoucího z nonsenseu pronesl: *„Pozitivní v nesmyslu je právě jeho smysl! Kouzlo na hlavu postaveného světa spočívá v uklidňující jistotě, že svět právě nestojí na hlavě“.*³⁸

Nonsense vytvořil např. Lewis Carroll ve své knize *Alenka v kraji divů a za zrcadlem*. Dále také za představitele nonsenseu považovat Vítězslava Nezvala v knize *Anička skřítek a Slaměný Hubert*.

1.2.2.4 Sociální pohádka

Sociální pohádka, neboli proletářská, byla dříve hlavním prostředkem v sociální výchově proletářských dětí. Tvůrce za pomoci těchto pohádek vyzdvihoval svůj světonázorový a politický postoj, který stylizoval do pohádkového charakteru.

Krom výše jmenovaných existuje mnoho dalších druhů autorských pohádek, mezi které patří například: antipohádka, pohádka alegorická, animistická, či biologická pohádka.³⁹

Sociální pohádky vytvářel především Jiří Wolker - *O knihaři a básníkovi, O kominíkovi, Pohádka o listonošovi, nebo Pohádka o Jonym z cirkusu*.

³⁶TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 70

³⁷HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984, 245 s., tb. příl. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 14-326-84. s. 35

³⁸KRÜSS, James. *Naivita a smysl umění: přednášky a články o dětské literatuře*. Praha: SNDK, 1968, 155 s.

³⁹TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2. s. 70

1.3 Vznik pohádek

„Většina pohádek vznikala v dobách, kdy náboženství bylo velmi důležitou součástí života, takže se náboženskými tématy přímo nebo nepřímo zabývala.“⁴⁰

Příběhy tisíce a jedné noci, jejichž autor je anonymní, jsou pokryté islámských náboženstvím od začátku až do konce. Díky utichnutí náboženské tematiky v dnešní době se spousta pohádek stala neznámými a dávno zapomenutými. Náboženská témata už v lidech neprobouzí představu nijak osobní ani obecnou. Dnes je tedy všeobecně známo pouze několik málo pohádek. Pokud bychom znali i ty, které se dávno zapomněli, měli bychom možnost dodat podstatné informace daleko srozumitelněji.

Důležité je dodat, že každý obsah příběhu přináší význam hned na několika rovinách. Volba vhodné pohádky pro určitou věkovou skupinu závisí na psychologickém stupni dětského vývoje a problému, který dítě nejvíce trápí.⁴¹

Již v minulém století pohádky zapisovali sběratelé, kteří dokázali poznat jejich dosah a hodnotu. Před několika staletími, dokonce i tisíciletími, se pohádky přenášely ústně z generace na generaci. Už tenkrát žili v našich zemích pohádkáři, kteří se potulovali světem, a které ještě dnes můžeme potkat v Orientě. Pohádky se u nás staly součástí rodinného života velice brzy. Povětšinou měli starší lidé za blahodárnou povinnost vyprávět je ostatním, zejména mladým.

Při pohledu na kořeny vzniku pohádek se musíme vrátit nazpět do předkřesťanské éry, kde se dějiny lidstva teprve vynořují z hlubin. Odsud se vybarvují postavy potulných zpěváků, neboli bardů, jdoucích od místa k místu, pějících své písně a vyprávějících příběhy ostatním lidem. Každý národ měl své vlastní pohádky, a dokonce i vyprávěče.

Kdo ve skutečnosti byli tito potulující se pohádkáři a bardové putující z místa na místo v Norsku, střední i západní Evropě či starém Řecku? Jejich vyprávění dokázalo rozjasnit obyčejný život lovců i rolníků a byli proto uctíváni a považováni za vznešené.

⁴⁰BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 15-17

⁴¹BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 15-17

Většinou jimi byli putující kněží. Ti když přišli, tak se shromáždili třeba všichni lidé z okolí. Přibíhali také obyvatelé samot, protože tato příležitost dozvědět se něco nového, se naskytla třeba jen jednou do roka.

Krom těchto bardů, kteří byli mimo jiné také poradci králů a vojevůdců, působili obzvláště v severních zemích Evropy také skaldové. Skaldové byli básníky a pěvci, kteří kladli důraz hlavně na duševní pojetí zpěvu a vyprávění. I ti se později ukazovali především jako kněží.

Roku 1830 se ještě s posledními bardy setkal finský lékař a sběratel ság Elias Lönnrot při svých putujících dobrodružstvích. Vypráví, jak celá obec dokázala přenocovat venku na kopci, donesla džbánky s obilným nápojem a uhasila oheň. Když slunce kleslo, sedl si starý bard naproti bardu mladému a začali z poloviny prózou, z poloviny zpěvem střídajíc s memorováním pohádek a příběhů Kalevaly. Chopeni za ruce, kolébajíc se do rytmu sem a tam. Takto vyprávět a zpívat byli schopni třeba celou noc vtahu, jen s malými přestávkami na jídlo a pití. Hvězdy jim zářily, ohýnek plál. Lidé byli rozmístěni kolem ohně a jen poslouchali. Bardové pak přestali s vyprávěním, až když slunce začalo vycházet.⁴²

Kromě pohádky vznikala i další díla pro děti, která byla umělecky založená a produkována přímo masově. Tato díla zaměřovala „*prostotu za primitivnost, dětskost za dětinství, umění za literátské mentorství, i když je třeba říci, že tu se umělecky náročné tendence prosazovaly proti konvenci obtížněji.*“⁴³

1.3.1 Negativní úsudky tehdejší doby ve vztahu k pohádce

Roku 1913 vycházely čísla odborných časopisů provázených dětskou literaturou, kde se vedly spory, zda se pohádka pomáhá orientovat v novodobém světě, nebo ne. Dále se šířila otázka, jestli je vůbec považována za vhodnou četbu dětem.

Důležité postavení příkládáme V.Tillovi - Říhovi, který výrazně ovlivnil soudobou veřejnost svým příspěvkem *Pohádky pro děti*, kde poukázal na významné prostředky pohádky vedoucí k rozvíjení dětské fantazie.

⁴²STREIT, Jakob. *Proč děti potřebují pohádky*. Praha: Fabula, 1992, 153 s. ISBN 80-900307-4-2. s. 20-23

⁴³CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, 539 s. ISBN 13-786-84. s. 139

Další vlnu kritiky proti pohádce zobrazily Lidové noviny roku 1929 svým článkem *Pryč s pohádkou!* Oproti tomu vystoupila autorka několika pohádek Marie Majerová, která například zajistila výbor světových pohádek *Čarovný svět* či výbor českých pohádek *Zlatý pramen*.

Za další významné osobnosti, které se dokázaly postavit čelem k pohádkovým kritikům, byli badatelé folklorismu Jiří Horák a Jaroslav Frey. Po tomto menším vzbouření tak existence pohádky, jako literárního žánru, přestala být ohrožována.⁴⁴

1.4 Pohádka a její hlubší smysl

Každá pohádka má takřka něco společného. Většinou začíná harmonickou frází, která je však posléze porušena. „Byl jednou jeden moudrý král... Byl jednou jeden krásný palác...“ Ještě tu máme krásný věk, skvělé staré časy, kterými pohádky obvykle začínají. Pak ale přichází nebezpečí, boje, lidé chybují, štěstí se stává minulostí a dochází k vyhnání z ráje. Každý z nás si musí zevně projít něčím podobným, podstoupit krok do světa, z rodinného hnízda od maminky, z jejího náručí.

Pohádky pokračují s objevováním symbolů zla, jako je pýcha, zloba, zbabělost, hloupost, lakota, žárlivost a další. Pohádkové bytosti zbloudí, nebo se do něčeho připlou a začínají být ponižovány. Zabloudí do temného lesa, kde jsou uvězněni ve věži bez dveří, upadají do spánku nebo mohou zkamenět. Zlato a stříbro odchází a postavy se ocitnou na pokraji smrti s jedem kolem sebe. Může se nám zdát, že vyhrává černota a zlo, avšak najednou se objevuje pomoc, která přichází s otevřenou náručí. Dochází tedy k dějovému zvratu. Dobro a odevzdanost přichází, vysvobození klepe na dveře. Obvykle se v pohádkách objevuje představitel dobré lidské vlastnosti - princ nebo jiná bytost, která je osvoboditelem. Tyto bytosti se značí vlastnostmi zahrnující důležité ctnosti z křesťanství, jako je pokora, láska, pravdomluvnost, oddanost či obětavost. Tyto ctnosti jsou brány za součást obrazu Krista Vykupitele, který má na starost mnohé osudové zvraty.

⁴⁴ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Vyd. 5. (upr. a dopl.). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005, 239 s. ISBN 80-736-8046-7. s. 56

Tato řada obrazů dramaturgie pohádek bývá velice důležitá pro dětskou fantazii. Přináší morální zkušenost pro nelehké životní situace a pomáhá tak jejich prožívání. Dodává dítěti soucit, spoluúčast, radost a schopnost dokázat se s postavami ztotožnit. Vše dobré přináší odměnu a špatné vlastnosti předchází potrestání. Spravedlivost je hlavním ukazatelem pohádek, která pomáhá již v raném věku upevnit mravnost na místě, kde se nachází rozkazy a napomenutí.

Když nachází tlak zloby, nebo pocítí strach, tím silnějším se stává jeho cit pro spravedlnost. Tyto síly pak vytváří lidský charakter. Pokud tedy dítě často poslouchá nebo si čte pohádky, dokáže se ponořit do uspořádaného světa zevnitř, který se za pomoci obrazu stává tvůrčím.⁴⁵

Po morální stránce je světový názor na pohádky vcelku náboženský, jehož síla tvoří duši pro výchovu k milosrdenství a poctivosti. Z tohoto pojetí se můžeme na pohádky či ságy podívat jako na jádro předkřesťanského života národů.

Krom pohádek z doby předkřesťanské existují pohádky a legendy z doby křesťanské. Při jejich detailnějším zkoumání můžeme zjistit, že nejsou pouhým zkracovatelem času volných chvil v pokojíčku, nýbrž základem lidské duše. Dítě s nedostatkem pohádkových podnětů může později podlehnout vnější realitě a jeho fantazie může být zcela omezená oproti fantazii ostatních dětí, které v pravou chvíli pocítily pohádkové kouzlo. Komu bylo toto kouzlo dopřáno, ať už ze strany matky, otce nebo paní učitelky, ten může být považován za někoho, kdo v sobě nese jistý dar tvořící jeho duši.⁴⁶

Velice významnou roli zastává v klasické pohádce svatba, která je považována za mladší a individualizovaný rituál, který pohádku svým způsobem rozvíjí. *„Celá řada pohádkových motivů a symbolů - Popelčín střevíček, zapečení prstenu do koláče, přestrojení nevěsty do prasečí kůže a nebo do kůže stařeny (poslední v japonské pohádce), podstrčená „nepravá nevěsta“, útěk nevěsty nebo ženicha, nevěsta nebo ženich jako „sluhové“ u rodičů budoucího partnera, zákaz vyslovit rodné jméno mladé ženy, babiččiny rady, atd. - nachází vysvětlení ve svatebních obyčejích a obřadech*

⁴⁵STREIT, Jakob. *Proč děti potřebují pohádky*. Praha: Fabula, 1992, 153 s. ISBN 80-900307-4-2. s. 24 - 28

⁴⁶STREIT, Jakob. *Proč děti potřebují pohádky*. Praha: Fabula, 1992, 153 s. ISBN 80-900307-4-2. s. 24 - 28

*mnohých národů světa a v konečném důsledky vychází přirozeně i ze staré rituálně-mytologické sémantiky.*⁴⁷

Vdávky s princeznou nebo oženění se s princem můžeme považovat za cíl pohádkou předem určený. Sňatek v pohádce vede k lepšímu sociálnímu postavení postav a může také znázorňovat řešení ze vzniklých společenských nesrovnalostí, které obklopují především vztahy v rodině.⁴⁸

1.5 Jakým způsobem pohádky dětem předávat?

Za nej přirozenější formu předložení pohádky dítěti se považuje vyprávění. Tento způsob umožní vytvořit oční kontakt s dítětem a dovolí nám pozorovat a sdílet jeho svébytné reagování na pohádkový příběh.⁴⁹

Vyprávění pohádek lze nazývat cirkumambulací – tj. *„pohyb kolem dokola: pohádky opisují kružnici, na níž se objevují podstatné problémy lidského bytí, problémy mezilidské i problémy intrapsychické.*“⁵⁰

Dále je možné dětem pohádku předčítat, kde může být dobré načasování před odpočinkem, nebo si zkrátka najít vhodnou chvíli během celého dne. Dítě pak může vymýšlet, jak by se dal příběh zakončit a společně tak můžeme přicházet na možná řešení děje pohádky. Pohádku může dítě zkusit nakreslit či namalovat, za pomoci rodičů vyrobit loutky, a další.

Jako další vhodný způsob, jak dětem pohádku představit, je dramatizace pohádky. Pohádku lze zahrát jen tak v kostýmech, nebo za pomoci loutek. Zapojení dětí do dramatizace nám pak pomůže k ještě bližšímu přiblížení ději.

Do pohádky se dají také zapojit i nejrůznější dramatické metody, jako jsou např. *improvizace* - pomocí které si děti osvojují nejrůznější normy, k nimž pak pomocí vlastního prožitku směřují. K improvizaci se pak vztahuje většina aktivit v MŠ. Dále mezi

⁴⁷MELETINSKIJ, Jelezar Moisejevič. *Poetika mýtu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1989, 467 s. Ars. ISBN 80-207-0804-9. s. 307 - 308

⁴⁸MELETINSKIJ, Jelezar Moisejevič. *Poetika mýtu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1989, 467 s. Ars. ISBN 80-207-0804-9. s. 308

⁴⁹31 SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 167 s. ISBN 978-80-262-0020-8. s. 111

⁵⁰ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1. s. 18

velice efektivní dramatickou metodu patří např. *hra v roli* - ta je pro dítě velice přirozenou činností, dítě se v ní pohybuje na základě simulace, alterace či charakterizace. Hra v roli umožňuje dětem nenásilný rozvoj po stránce sociální, dramatické, osobnostní i umělecké.⁵¹

1.6 Psychologický význam pohádky na dítě

Co se odehrává v myslích dítěte při čtení či naslouchání pohádky?

Dětství bez pohádek je téměř nepředstavitelné. Po celém světě všechny doby a kultury vypráví příběh, který se vlastně nikdy neodehrál, kde vystupují tvorové a bytosti, které zatím nikdo nezaregistroval a v nichž se uskutečňují okouzující, nadpřirozené a fyzikálním zákonům odporující události.

Nic nám nemůže nahradit živé vyprávění či předčítání pohádek. Pohádka je totiž určená k vyprávění a k tomu, aby její obraznost dokázala vyvolat skryté obrazy imaginace, které jsou ukryty v dětské psychice a v posluchačově mysli.⁵²

Různorodost pohádek spočívá v tom, že se každá dotýká jiné složky psychického vývoje dítěte. „*Otesánek nás poučí nejen o fyziologické nenasytlosti a o tom, jak taková nezdrženlivost končí, ale také o nevyhnutelném osudu uměle stvořených lidských bytostí – na rozdíl od Pinocchia je Otesánek alimentární homunkulus. Hrneček, který pořád vaří, sice ukojí bezednost hltacího pudu, ale také ukáže na to, co se stane, když ho přestaneme ovládat a kontrolovat. Tři malá prasátka ukáží, jak je vhodnější slast kontrolovat principem reality a Perníková chaloupka naznačí cestu z nevidoucí pasivní závislosti malých dětí na všemocném obstaravateli sladkostí.*“⁵³

Dítě předškolního věku vydrží pozorovat poměrně dlouhé pohádky, se kterými se dokáže i sžít. Nejdříve děj bere jako skutečnost, teprve později začíná chápat, že se nejedná o realitu, nýbrž, že je to „jen jako“. Dítě požaduje pohádky neustále znovu, ať

⁵¹31 SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. Metody dramatické výchovy v mateřské škole. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 167 s. ISBN 978-80-262-0020-8. s. 111

⁵²ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1. s. 5 - 6

⁵³ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1. s. 28

už vyprávěním, nebo předcítáním. Chyby, kterých se dospělí při vyprávění dopustí, pak dítě s nadšením opravuje a se zájmem předcítajícího doplňuje.⁵⁴

Prvotní funkcí pohádek je vnést řád a smysl do prve nesrozumitelného, až chaotického světa dětí, kterému obzvlášť předškolní děti nemohou úplně rozumět. Předat smysl něčemu kolem nás je v dětství mnohdy obtížnější, než například v dospělosti.⁵⁵

Pavel Říčan tvrdí, že: „*Psychologii dítěte a pohádky výstižně charakterizuje Příhoda. Pohádka je podle něj blízká mentalitě svou časovou neurčitostí („Byl jednou jeden král...“), záhadným umisťováním („Za sedmi horami a za sedmi řekami“) a tajemností, která z toho vyplývá.*“⁵⁶ Hrdinové příběhu jsou většinou postavy výraznějšího rázu, jako jsou princezna, král, kominík nebo čaroděj. Dítě upoutávají fantastická kouzla, jako je proměna zvířete v člověka či obráceně, ale také kruté morální zásady, např. zub za zub, poprava, apod.⁵⁷

1.7 Srovnání dětské a dospělé mysli ve vztahu k pohádkám

Děti svým myšlením dávají světu úplně jiný význam, než dospělí. Jelikož však dospělí z tohoto dětského světa již vyrostli, může zde vznikat řada nedorozumění. Také proto nejspíš vznikly pohádky, které mají za úkol postavit most mezi dospělým a dětským způsobem přemýšlení. Černoušek zmiňuje: „*Dětské myšlení v předškolní době je především obrazné, konkrétní, synkretické a animistické.*“⁵⁸ Děti neberou za složité vdechnout duši předmětu či věcem kolem sebe, nebo je oživit kouzelným slůvkem a přiřknout jim určité vlastnosti. Pro děti je důležité mít jisté skryté pravidlo, mít ve věcech jasno, musí skutečností rozumět tak, aby se cítily bezpečně a jistě.⁵⁹

„*Naslouchání pohádce má pro dítě podobný citový (neváhám říci hojivý) význam jako hra. Může se při něm hravou formou vyrovnávat se svými strachy a konflikty, které*

⁵⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7. s. 132

⁵⁵ ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1. s. 8

⁵⁶ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7. s. 132

⁵⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7. s. 132

⁵⁸ ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1. s. 8

⁵⁹ ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1. s.

*jsou zde promítnuty do bezpečné vzdálenosti onoho „bylo-nebylo, „za sedmi horami“.*⁶⁰

1.8 Pohádky a případné životní krize s nimi spojené

Aby dítě zvládalo zdolat veškeré obtíže přicházející s jeho psychologickým rozvojem a dosáhlo tak pocitu vlastní důležitosti a smyslu pro morální aspekt, musí se orientovat v jeho vědomé složce osobnosti, aby pak dokázalo vyřešit to, co se děje v jeho nevědomí.

Kouzlo pohádek se skrývá za rozmanitostí důležitou pro dětskou představivost. Díky obrazům, které dítě z pohádky čerpá, si pak vytváří vlastní sny, se kterými pak život nabírá barvy a je popoháněn tou správnou cestou.

Jak v případě dětí, tak i u dospělých je nevědomí nejsilnější pohnutkou našeho chování. Pokud je totiž utlačováno a zapíráno vstoupit do vědomí, tak se naše mysl může zabalit do vedlejších projevů nevědomí, nebo jsme nuceni nevědomé prvky kontrolovat takovým způsobem, že si můžeme silně ublížit na duševním zdraví.

Pokud necháme části naší nevědomé stránky působit a přetvořit na vědomou, můžeme tak zabránit škodným vlivům, směřující k nám, nebo ke druhým. Někteří rodiče si mohou myslet, že je důležité dítě odpoutat od jeho největších trápení a strachů, zlostných a agresivních fantasií. Představování pouze vědomých situací a světlých stránek nemusí být vždy skutečné a pravdivé, proto je důležité nezaobírat se pouze jednostranně, ale provést dítě i stránkami stinnými.⁶¹

Nelze považovat za samozřejmé, že se dítě bude ztotožňovat pouze a jenom se symbolem dobra a zlo nechá plout pryč. Již ověřenou skutečností je to, že děti se kromě dobra ztotožňují mnohdy i se zlem, proto je více než nadmíru potřebné předkládat dětem pohádky, kde vítězí ono dobro nad zlem.⁶²

⁶⁰ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7. s. 132 - 133

⁶¹BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 14

⁶²ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1. s. 20

Dítě moc dobře ví, že všichni lidé nejsou vrozeně dobří, že na světě nepřevládá jen mír a dobré skutky. Většina lidí má však tendenci předstírat opak. Psychoanalýza má pak za cíl překonat strasti života bez porážky či útěku, ale nemůže nám je ulehčit. „Freudův recept říká, že pouze odvážným bojem s tím, co vypadá jako zdrcující nepřízeň osudu, můžeme vydobýt z vlastního bytí smysl.“⁶³

Pohádky se dítěti snaží vštípit fakt, že život dokáže být tvrdý i krutý a bránit se těmto nepatřičným vlivům patří k našemu bytí. Pokud se nebudeme bát, překážkám se nevyhýbat a dokážeme čelit mnohdy i nespravedlivým vnějším faktorům, vše přemůžeme a vyjdeme jako vítězové.⁶⁴

Napadá mne otázka, jak může na dítě působit pohádkový obraz násilí, agresivity a často až sadistických výlevů? Černoušek tvrdí: „Neobávejme se těchto obrazů. Děti nebudou nijak takovými výjevy traumatizovány, protože bývají potrestány. Jsou nedílnou součástí vyprávění, ukazují lidskou realitu v nepřikrášlených rozměrech; a protože se jich zpravidla nedopouští hrdina, můžeme předpokládat, že scény krutosti a násilí budou spíše odstrašující než imponující pro dětské čtenáře.“⁶⁵

Stejně jako se dnešní dítě cítí občas osaměle, tak je tomu i v mnohých pohádkách, kdy se pohádkové postavy ocitnou v osamění. Hlavní postavě pak pomůže, když se setká např. s koněm, rostlinou, stromem, protože právě s těmito prvky bývá dítě úzce spjaté na rozdíl od většiny dospělých. Tato životní cesta plná opuštění, samoty a tmy může dítěti připomínat jeho vlastní samotu a ukázat mu, že stejně jako hrdinům z pohádky, se i jemu naskytne pomocné ruky, až bude třeba. Současně dítě vyžaduje jistotu, kterou získá nejlépe formou zobrazení osamocené postavy, která nakonec dokáže zdolat neúspěchy a povede k úspěšnému sebeprosazení a sebenalezení.⁶⁶

⁶³BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 14

⁶⁴BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 14

⁶⁵ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1. s. 21

⁶⁶BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1. s. 15

1.9 Jednotlivé fáze pohádky ve srovnání s členěním antického dramatu

Expozice

V expozici se určuje *místo*, kde se děj odehrává a *čas*, ve kterém příběh probíhá. Místo a čas je nám v pohádce vždy jasný, jelikož již v úvodu se dozvíme mnohé: „Žila, byla jedna chaloupka...“, apod.⁶⁷

V pohádce *O dvanácti měsíčkách* expozici vyjadřuje společné bydlení Marušky se zlou macechou a její dcerou, které se zmocnily domu Maruščina již zesnulého otce. Macecha s dcerou se chtějí Marušky zbavit.⁶⁸

Kolize - Počátek problému

Každá pohádka musí započít nějakým problémem, aby byl následovný děj pro čtenáře zajímavým a poutavým.

Za takovýto počátek lze považovat chudobu království, nemoc starého krále či strašlivé zjištění, že z královské zahrady se ztrácí ovoce.⁶⁹

Macecha a dcera se rozhodnou pro uskutečnění svého plánu, proto posílají Marušku v zimě pro fialky.

Krise

Kolize je příprava pro krizi, která značí vyvrcholení děje. Její trvání je obvykle krátkým, v udedené pohádce je to doba, kdy se Maruška pro fialky vydává chladným lesem, čímž prochází jistým nebezpečím.⁷⁰

Peripetie

⁶⁷FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 182 s. Spektrum (Portál). ISBN 80-717-8260-2. s. 31 - 32

⁶⁸KULHÁNEK, Jan. *Pohádky v naší duši VII: Jak nás učí zvládnout životní krizi* [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://psychologie.doktorka.cz/pohadky-v-nasi-dusi-vii-jak-nas-uci-zvladnout-zivotni-krizi/>

⁶⁹FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 182 s. Spektrum (Portál). ISBN 80-717-8260-2. s. 31 - 32

⁷⁰KULHÁNEK, Jan. *Pohádky v naší duši VII: Jak nás učí zvládnout životní krizi* [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://psychologie.doktorka.cz/pohadky-v-nasi-dusi-vii-jak-nas-uci-zvladnout-zivotni-krizi/>

Ať už krátkým, nebo dlouhým způsobem zpracování se objevují vysoké či naopak hluboké zvraty příběhu. Děj je někdy obsažen do několika stránek kvůli velkému množství zápletek, nebo je shrnut pouze do jedné stránky a postupem se dobádáme k rozhodujícímu závěru, který se vyvrbí buď ve šťastný konec, nebo v tragédii.⁷¹

V peripetii se Maruška poprvé setká s dvanácti měsíčky, přichází tedy jistá naděje, pomocná ruka podaná Marušce.

Katastrofa

Katastrofa je vlastně rozuzlení děje. V pohádce dobro vyhrává nad zlem, kladní hrdinové bodují. V dramatech se obvykle dostáváme do tragického rozuzlení.

Maruška zůstane bydlet ve své chaloupce, zatímco Macechu s dcerou dohnala závist, a tak se také vydávají do hlubokého lesa za dvanácti měsíčky, jejichž pomoc však nedostávají.

Katarze

Klinický psycholog a psychoterapeut Jan Kulhánek považuje katarzi za tzv. očistný účinek příběhu: *„Nejvíce očistné je, že kladný hrdina, se kterým se při sledování děje identifikujeme, svůj boj i přes různá úskalí vyhrál. Také bývá příběh zakončen nějakou obecně platnou pravdou“*.⁷²

⁷¹FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 182 s. Spektrum (Portál). ISBN 80-717-8260-2. s. 31 - 32

⁷²KULHÁNEK, Jan. *Pohádky v naší duši VII: Jak nás učí zvládnout životní krizi* [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://psychologie.doktorka.cz/pohadky-v-nasi-dusi-vii-jak-nas-uci-zvladnout-zivotni-krizi/>

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Výzkumné šetření

2.1.1 Cíle výzkumného šetření

Cílem metodické části bylo zjištění, do jaké míry sahá dětské chápání při poslechu kouzelných pohádek. Po četbě pohádky měly děti zvládnout děj pohádky interpretovat a dát si tak dohromady důležité souvislosti spojené s pohádkou.

Cílem bylo rovněž získat informace plynoucí z pohádky, tedy ponaučení, které si děti z kouzelných pohádek odnáší, a které jim “uvízlo” v hlavě. Úkolem bylo také zjistit, jak děti pohádku vnímají, co jim z ní přišlo důležité a co naopak nebylo důležité vůbec.

2.1.2 Použité metody výzkumu

Při své realizaci praktické části jsem usilovala o neustálý zájem ze strany dětí. Při práci s nimi jsem proto zvolila v první řadě výzkumnou metodu *skupinového rozhovoru* - snažila jsem se o neustálý osobní kontakt s dětmi.

V úvodu rozhovoru jsem se snažila děti motivovat povídáním, co za pohádky děti znají, jaké jsou jejich nejoblíbenější, o čem je děj, jací pohádkoví hrdinové v nich vystupují, jestli mají raději pohádky z televize, nebo od maminky a tatínka, jestli by dokázaly nějakou pohádku vyprávět ostatním, apod.

Za jádro rozhovoru jsem použila konkrétní dotazování se k jednotlivým kouzelným pohádkám, povídání si o nich, řešení pohádkového konfliktu či radostné situace z ní. Rozhovor byl tedy *polostandardizovaný* a odpovědi dětí byly zaznamenávány na diktafon.

V závěrečné části rozhovoru jsem děti náležitě pochválila a poděkovala jim za společnou spolupráci. Přislíbením bylo, že si na danou pohádku někdy zahrajeme, nebo si ji můžeme znovu přečíst, případně vyprávět.

Druhou metodou bylo *pozorování* - plánovité, cílevědomé, soustavné zaznamenávání jevů a činů prováděných dětmi. Pozorování jsem aplikovala krátkodobě vždy při kresbě jednotlivých pohádek dětmi. Pozorováním jsem se snažila vyzjistit, jak

děti zadání porozuměly, jak jej uchopily, zdali je daný úkol bavit a také, jestli jim aktivita dělala potíže, nebo ji zvládaly hravě.

2.1.3 Charakteristika třídy

Pro svůj cíl zkoumání jsem si vybrala mateřskou školu Nerudova. Konkrétně se jedná o třídu předškolních dětí - „Žabek“, kterou jsem navštěvovala po dobu své průběžné praxe v zimním semestru třetího ročníku studia, tudíž jsem všechny děti z této třídy již znala.

Ze třídy jsem během svých praxí vyvodila závěr, že se výborně hodí pro výzkum mé bakalářské práce, v čemž jsem se, musím říci, nemýlila.

- „Žabky“

1. třída se skládá z 28 dětí předškolního věku
2. z toho je 16 kluků a 12 děvčat
3. 20 dětí jsou školáci - šestileté a sedmileté, z toho mají 4 děti odklad
4. 8 dětí je pětiletých

2.1.4 Předčítání - postup předání pohádek dětem

Než jsem se vůbec pustila do realizace své praktické části bakalářské práce, kladla jsem si otázku, zdali mám při interpretaci pohádek zvolit postup vyprávěcí, nebo předčítací. Rozhodla jsem se tedy vyzkoušet obě metody.

Při realizaci jsem měla možnost přijít na to, že při pohádkách mnou zvolených ke své práci - tedy lidových, kouzelných, je dobré je předat dětem přesně podle zadání autora, abych se pak mohla dopátrat cíle, ke kterému směřuji, tedy k důležité pointě plynoucí z pohádky.

“Mezi toho, kdo příběh napsal, a toho, kdo příběh poslouchá, vstupuje předčítatel. Vedle situace posluchače má tedy význam také osobnost a chování

předčitatele. Způsob, jak sedí, mimika, gestikulace, tempo předčítání, hlasitost, výraz, zabarvení a zdůrazňování hlasu ovlivňují působení příběhu na posluchače.”⁷³

Při čtení jsem se snažila navazovat s dětmi neustále oční kontakt a udržet si tak jistotu, že děti mé čtení baví a naslouchají mu. Velice důležitá byla také práce s hlasovou intonací, která napomohla pohádku udělat ještě napínavější a zajímavější.

Snažila jsem se dát dětem prostor pro vlastní rozhodnutí, jak se uvelebit, abych si získala jejich naprostou pozornost. Děti měly možnost si udělat pohodlí přesně tak, jak jim to vyhovuje nejvíce. Někdo ležel na zádech, někdo na břiše, někdo si přinesl židli, ostatní seděly v kroužku, ale i mimo něj.

Ač se to nemusí všem zdát, atmosféra v místnosti při předčítání je velice důležitá. Záměr, ke kterému pohádkou směřujeme, bývá naplněn právě tehdy, když se děti při pohádce cítí pohodlně, v bezpečí a v nejlepším případě s vykouzleným úsměvem na tváři.

2.1.5 Kouzelné pohádky

1. O dvanácti měsíčkách
2. Zlatovláška
3. Otesánek

V přílohách jsou pak přiloženy další dvě zpracované pohádky: *Hrnečku, vař!* a *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*.

2.1.6 Výzkumné otázky

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí
2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl / chtěla proměnit? Proč?“
3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?“
4. „Co bylo na pohádce nesprávného? Co kdo dělal špatně?“

⁷³BADEGRUBER, Bernd a Friedrich PIRKL. *Příběhy pomáhají s problémy*. 4. vyd. Překlad Alžběta Sirovátková. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8416-8. s. 12

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

2.2 Realizace výzkumného šetření

2.2.1 O dvanácti měsíčkách

Úryvek

„Byla jedna matka a ta měla dvě dcery. Jedna byla vlastní - Holena -, druhá nevlastní - Maruška. Matka měla radši vlastní dceru, a tak těžce nesla, že Maruška roste do krásy, zatímco její vlastní dcera Holena krásy moc nepobrala.

A jak to tak bývá, byla právě Maruščina krása důvodem k tomu, aby jí její nevlastní sestra i matka ubližovaly.“⁷⁴

2.2.1.1 Rozhovory s dětmi

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

„O dvanácti měsíčkách a Marušce.“ (Honzík, 6)

„Taky ještě o Holeně a o maceše.“ (Maty, 5)

„Že ta Holena ji poslala na fialky a ona zabloudila. Až narazila na louku, kde hořel oheň.“ (Lucinka, 5)

„U ohně sedělo dvanáct měsíčků na kamenech. Vládl leden.“ (Nelinka, 6)

„Maruška se chtěla ohřát, a protože poprosila, tak jí to měsícci dovolili.“ (Riša, 6)

„Pověděla jim, co ji trápí a on tam poslal na trůn jednoho z měsíců a ten měsíc tam začal dávat fialky a ona je trhala.“ (Barunka, 6)

„Potom Holena poslala znova Marušku pro jahody a ona znova zabloudila zase na kopec a tam seděli měsíci na kamenech a ona zase řekla, co ji trápí a Leden poslal na trůn Červen.“ (Nikolka, 5)

„Maruška naposled šla pro jablka.“ (Filda, 5)

⁷⁴FINDOVÁ, Dagmar. *O dvanácti měsíčkách*. 1. vyd. Ilustrace Přemysl Pospíšil, Miroslav Rada. Praha: Orbis, 1973. Plastické leporelo

„Přinesla jenom dvě. Myslela, že jim to bude stačit.“ (Natálka, 6)

„Holena je snědla a chtěla eště. Vůbec nepoprosila.“ (Emilka, 6)

„Je fakt zlá.“ (Filda, 5)

„Leden nakonec spustil svou velkou moc proti Holeně.“ (Nelinka, 6)

„Holena se skácela na zem a macecha tam skončila taky.“ (Luky, 7)

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl / chtěla proměnit? Proč?“

„Já v měsíčka!“ (Ondrášek, 6)

„Já ve sněžného měsíčka! To byl leden!“ (Daník, 6)

„Já bych chtěla být ten hlavní měsíc, protože uměl sněžit.“ (Nelinka, 6)

„Já v lednového, protože jsem se tam narodil.“ (Ríša, 6)

„Já v měsíčka listopad. To mám narozeniny.“ (Luky, 7)

„Já budu jarovej!“ (Filda, 5)

„Já bych se chtěla proměnit v eskymáka.“ (Rebeka, 5)

„V Marušku, protože poslouchala Holenu.“ (Lucinka, 5)

„Já bych se proměnil v jablíčko.“ (Váša, 6)

„V jahodu, protože se dá jíst. Mám je rád.“ (Maty, 5)

„Já v Marušku, protože se mi líbí a je hodná.“ (Baruška, 6)

3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?“

„Zeptat se měsíčků, jestli se můžeme ohrát.“ (Amálka, 5)

„Důležité je, aby řekli prosím.“ (Ondrášek, 6)

„Aby řekli děkuji.“ (Nelinka, 6)

„Dali jí, co chtěla. Ti měsíčkové.“ (Barunka, 6)

„Už jí neubližovali.“ (Rebeka, 5)

„Že se měsíci rozdělili o oheň.“ (Ondrášek, 6)

„Že usedli na trůn jiní měsíci, aby macecha s Holenou Marušku nezabily.“ (Luky, 7)

„Že vládl Leden.“ (Natálka, 6)

4. „Co bylo na pohádce nesprávného? Co kdo dělal špatně?“

„Že se nezeptala.“ (Honzík, 6)

„Holena se nezeptala měsíčků, jestli se může ohřát.“ (Nelinka, 6)

„Ubližovaly Marušce, protože rostla do krásy.“ (Tereška, 6)

„Holena pořád Marušku někam posílala.“ (Filda, 5)

„Pořád Marušce ubližovaly.“ (Péťa, 5)

„Holena neřekla ani prosím.“ (Říša, 6)

„Holena s macechou se zlobily na Marušku, že přinesla jenom dvě jablíčka.“ (Emilka, 6)

„Mysleli, že Maruška všechny jablíčka snědla. Maruška ale utíkala.“ (Lucinka, 5)

„Pořád Marušku posílaly pro ovoce a pro kytičky.“ (Dominik, 6)

„Pořád jim nic nestačilo.“ (Honzík, 6)

„Macecha s Holenou chtěly Marušku zabít.“ (Nelinka, 6)

„Chovaly se hrozně, jen jí popoháněly.“ (Amálka, 5)

„Macecha a Holena jí záviděly, že byla krásná.“ (Andrejka, 5)

„Já bych nechtěl, aby mě někdo vyhnal, to bych se musel schovat do sněhu.“ (Váša, 6)

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

„Pohádka je jako paní učitelka. Také nás chce něco nového naučit.“

„Poprosit a poděkovat.“ (Filda, 5)

„Být hodný!“ (Daník, 6)

„Umět poslouchat.“ (David, 5)

„Neubližovat druhému.“ (Lucinka, 5)

„Nešahat na cizí věci.“ (Ondrášek, 6)

„Musíš se umět zeptat, bez dovolení na nic šahat nemůžu.“ (Terezka, 6)

„Musíme poprosit a poděkovat.“ (Pepinka, 6)

„Máme se umět rozdělit.“ (Dominik, 6)

„Že nemáme lidi posílat v zimě ven.“ (Ríša, 6)

„Že nemáme závidět.“ (Lucinka, 5)

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

„Máme se umět zeptat.“ (Petřík, 5)

„Mně nejvíc to, že by jsem byl měsíček.“ (Ríša, 6)

„To, že si nemáme ubližovat.“ (Emilka, 6)

„Máme se dobře chovat.“ (Lucinka, 5)

„Že se máme dobře zeptat.“ (Ondrášek, 6)

„Že musíme poprosit a poděkovat.“ (Baruška, 6)

„Že nechali Marušku ohřát.“ (Honzík, 6)

„Že je důležité se rozdělit.“ (Amálka, 6)

2.2.2 Shrnutí

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

Děti výborně interpretovaly děj celé pohádky, aniž by potřebovaly pomoc. Pohádka je velice zaujala, tudíž si pamatovaly každíčký odehraný moment.

Dokonce si zapamatovaly i jednotlivé měsíčky, kteří museli zakročit, když Holena s macechou Marušku poslaly na fialky, jahody i jablka. Děti během vyprávění jmenovaly i ostatní měsíce, čímž mile překvapily a dokázaly tak, že po celou dobu dovedly pozorně poslouchat.

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl / chtěla proměnit? Proč?“

Nejvíce děti by se rádo proměnilo v měsíc, kdy mají narozeniny. Zazněl leden, listopad, ale i např. „jarový“ měsíček.

Pár děvčat odpovědělo Marušku, protože byla hodná a hezká. Jedna odpověď byla zajímavá - dívka chtěla být Maruškou, protože poslouchala Holenu.

Několik dalších dětí odpovědělo jablíčko, či jahodu, protože je to výborné a chutné ovoce, nejen dětmi velice oblíbené.

3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?“

Správně děti odpověděly, že pokud od dotyčného něco chceme, musíme se jej zeptat a také poprosit. Jakmile nám pak pomůže - poděkování je symbolem vyjádření vděku.

Dále děti reagovaly na rozdělení se měsíců s Maruškou o oheň. Když pak chtěly pomoci Holena s macechou, nebylo jim vyhověno skrze jejich majetnické chování.

4. „Co bylo na pohádce nesprávného? Co kdo dělal špatně?“

Děti odpovídaly naprosto správně. Nesprávné bylo, že se Holena bez dovolení hrnula k ohni patřícímu dvanácti měsíčkům.

„Špatné“ bylo, jak děti uvedly, že macecha s Holenou Marušce ubližovaly a místo, aby jí byly vděčné, že jim nosila ovoce z lesa, tak jí nadávaly. Byly velice majetnické, všeho měly málo. Také Marušce záviděly její krásu. Děti dokázaly definovat téměř všechny nekalé pohnutky Holeny s macechou.

Jeden klouček zde uvedl, že by nechtěl, aby ho někdo vyháněl z domu. Úsměvně podotkl, že by se musel pak schovat před nebezpečím do sněhu.

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

Umět poslouchat, poděkovat, poprosit, neubližovat si. Naopak závist je to, co máme z našeho chování vynechat.

Nemáme nikoho vyhánět a už vůbec ne do zimy. Na cizí věci se šahat bez dovolení nemá. Děti uvedly téměř všechny důležitosti a ponaučení plynoucí z pohádky.

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

Důležité dětem přišlo to, že se nemáme bát zeptat, když něco chceme, či potřebujeme. Vzájemně si nemáme ubližovat a chovat se vhodně - prosit a děkovat.

Děti uváděly příklady na tom, že Maruška měla možnost se u měsíčků ohřát, protože je vhodně poprosila.

2.2.2.1 Porovnání obrázků s otázkou č. 2: „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

Obrázek č. 1: „Chtěla bych být Únorem, protože je ještě zima a já mám zimu ráda. Vím taky, že v té pohádce to dopadlo dobře.“ (Nelinka, 6)

Nelinčina odpověď se napůl liší s odpovědí otázky č. 2, kde odpověděla, že by chtěla být hlavním měsíčkem, protože umí sněžit. Z obou odpovědí plyne, že Nelinka má ráda zimu a sních, tudíž ji zaujala zimní postava měsíce.

Obrázek č. 2: „Chtěla bych být Maruškou. Nevím, jak to vysvětlit, ale asi proto, že Maruška byla hodná a dobře to s ní dopadlo.“ (Barunka, 6)

Zajímavé bylo, že u otázky č. 2 Barunka odpověděla, že by chtěla být Maruškou z důvodu, že je hodná, hezká, zkrátka sympatická osoba. U kresby obrázku však znejistěla v odůvodnění, proč zrovna v Marušku. Nakonec však došla ke stejnému závěru, jako v otázce č. 2 - Maruška se Barunce zkrátka líbí jako osobnost.

2.2.3 Zlatovláska

Úryvek

„Však tu jsme, abychom ti pomohli,“ řekli mravenci, kde se vzali, tu se vzali, ale kolem něho se jen hemžili. „Co potřebuješ?“

„Mám perly sebrat na té louce, a nevidím ani jednu.“

„Maličko jen počkej, my je za tebe seberem.“⁷⁵

2.2.3.1 Rozhovory s dětmi

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

„Bylo to o Zlatovlásce a Jiříkovi, jak pro ni šel pro svého krále.“ (Natálka, 6)

„O tom, že se Jiřík do Zlatovlásky zamiloval.“ (Lucinka, 5)

„Jiřík musel splnit úkoly, aby mu král Zlatovlásku dal.“ (Vašík, 6)

„Musel posbírat ty perly, pak donýst živou a mrtvou vodu.“ (Péťa, 5)

„Pak pomohl zlatý rybce, když se o ni hádali ti rybáři.“ (Dominik, 6)

„Dal jim všechny peníze, co měl.“ (Pepinka, 6)

„Ten král mu nechal useknout hlavu, ale Zlatovláska mu tam dala prvně mrtvou vodu a pak živou a Jiřík zase ožil.“ (Baruška, 6)

„Král chtěl taky omládnout a tak si nechal useknout hlavu.“ (Natálka, 6)

„Ale oni už neměli živou vodu, takže král zůstal mrtvý a Jiřík si vzal Zlatovlásku za ženu.“ (Pepinka, 6)

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

„Já bych chtěl být kouzelník.“ (Petřík, 6)

„Já ve Zlatovlásku, protože bych chtěla mít dlouhý krásný zlatý vlasy.“ (Nelinka, 6)

„Já bych chtěl být rybář, protože bych chtěl mít velký ryby. Mám je rád.“ (Ríša, 6)

„Já ta Zlatovláska, protože je krásná a má zlatý vlasy.“ (Pepinka, 6)

⁷⁵ERBEN, Karel Jaromír. *Zlatovláska a jiné české pohádky*. Vydání v této podobě druhé. Ilustrace Artuš Scheiner. Praha: Euromedia Group, k.s., 2015. ISBN 978-80-87543-86-3.

„Já bych chtěl být ryba, protože nevím.“ (Ondrášek, 6)

„Já bych chtěl být králem, protože bych chtěl rozhodovat.“ (Honzík, 6)

„Já bych chtěl být ryba, protože bych chtěl sám sebe sníst.“ (Filda, 5)

„Já bych rád byl Jiříkem, protože zachránil Zlatovlásku.“ (Davídek, 5)

„Já v Jiříka, protože rozuměl těm zvířátkům.“ (Dominik, 6)

„Já bych chtěl být král, protože bysem chtěl rozhodovat.“ (Daník, 6)

„Já krkavec, chtěl bych umět létat.“ (Lukášek, 7)

„Já princeznou, protože polila prince živou vodou.“ (Baruška, 6)

„Já v tu rybu, chtěl bych totiž bejt zlatej.“ (Martínek, 6)

„Já bych chtěla být královna, abych nemusela nikoho obsluhovat.“ (Andrejka, 5)

3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?“

„Že Jiřík pomohl mravenečkům a mouchu zachránil od pavouka.“ (Rebeca, 5)

„Že dostal Zlatovlásku za ženu, protože udělal všechno správně.“ (Lucinka, 5)

„Že Jiřík zachránil tu zlatou rybku a pak ji hodil zpátky do vody.“ (Natálka, 6)

„Že Zlatovláška ožila Jiříka živou vodou.“ (Péťa, 5)

„Že Jiříkovi pomáhaly zvířátka.“ (Vašík, 5)

„Že Zlatovláška pomohla Jiříkovi, oživila ho živou vodou.“ (Amálka, 6)

„Že ten král dal Jiříkovi Zlatovlásku.“ (Pepinka, 6)

„Že se rybáři hádali, kdo bude mít rybu a Jiřík je rozsoudil a pustil ji do rybníka.“ (Luky, 7)

„Že rybáři prodali rybku a Jiřík ji zachránil.“ (Filda, 5)

„Že ten princ vysvobodil princeznu.“ (Ondrášek, 6)

„Že Jiřík zachránil ptáčky.“ (Nelinka, 6)

4. „Co bylo na pohádce špatného? Co kdo dělal špatně?“

„Že král byl na všechny zlej.“ (Davídek, 5)

„Že Jiřík snědl toho hada.“ (Dominik, 6)

„Že král nechal useknout Jiříkovi hlavu.“ (Natálka, 6)

„Když mu přivezl tu Zlatovlásku, tak mu ještě dal useknout hlavu.“ (Amálka, 6)

„Že mu usekl hlavu a pokropil ho mrtvou vodou.“ (Ondrášek, 6)

„Že se rybáři hádali o tu rybu. To se nemá.“ (Ríša, 6)

„Že ptáčkům odletěli rodiče.“ (Martínek, 6)

„Že ten král poslal Jiříka pro pannu, přitom měl svého koně, takže si pro ni mohl dojet sám.“ (Lucinka, 5)

„Že se rybáři hádali, kdo bude mít rybu a Jiřík přišel a pustil ji do rybníka.“ (Nelinka, 6)

„Že tam hořelo mraveniště.“ (Davídek, 5)

„Že ryba mohla žít, protože ji ten pán zachránil.“ (Filda, 5)

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

„Pohádka je jako paní učitelka. Také nás chce něco nového naučit.“

„Že by jsme v lese neměli nic zapalovat.“ (Petřík, 6)

„Neměli by jsme nikde házet cigarety!“ (Maty, 5)

„Že nemáme od nikoho odejít.“ (Nelinka, 6)

„Že nemáme nikomu sekat hlavu.“ (Andrejka, 5)

„Že nemáme odejít z domova.“ (Rebeca, 5)

„Že by jsme se neměli hádat.“ (Ríša, 6)

„Že by jsme neměli děti nechávat samotný. Jako ti ptáčci.“ (Honzík, 6)

„Neměli by jsme se hádat o peníze.“ (Lukášek, 7)

„Chytat ryby. Táta taky chytá ryby.“ (Nikolka, 5)

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

„Že Zlatovláska poztrácela ty perly.“ (Emilka, 6)

„Mně by jenom zajímalo, jestli pavouk tu mouchu spolkl.“ (Terezka, 6)

„Že měla Zlatovláska zlatý vlasy.“ (Baruška, 6)

„Že prsten měla štika.“ (Daník, 6)

„Že pohádka dobře skončila.“ (Maty, 5)

„Že mu moucha pomohla vybrat princeznu.“ (Martínek, 6)

„Že Zlatovláska Jiříka polila vodou a zachránila ho.“ (Andrejka, 5)

2.2.4 Shrnutí

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

V první otázce se od dětí dozvídáme stručnou formou, o čem pohádka o Zlatovlásce je. Nejpřitažlivější pro děti bylo popisovat to, jaké úkoly Jiřík musel plnit a našel si tak cestu ke Zlatovlásce. Z popisu dětí lze vycítit jasnost a stručnost, žádné přílišné zaobírání se detailními postřehy. Je však patrné, že si děti pohádku pamatují.

2. „V jakou pohádkovou postavu by ses chtěl proměnit?“

Druhá otázka zobrazuje, v jakou postavu z pohádky by se děti proměnily, kdyby si mohly vybrat. Naprostá většina děvčat vzhlížela ke Zlatovlásce, skrze její atraktivní, dlouhé, zlaté, lesklé a honosné vlasy, či skrz její statečnost a odhodlanost při záchraně Jiříka. Jedna holčička odpověděla, že v královnu, aby se mohla nechat obskakovat svými poddanými. Vzhledem k nejasné postavě královny se domýšlím, že měla na mysli taktéž Zlatovlásku - tedy princeznu.

Chlapci se povětšinou chtěli proměnit v rybáře, nebo rybu. V rybáře proto, aby mohli chytat ryby a v rybu proto, aby mohli svobodně plavat ve vodě, dovádět a vyskakovat tam a zpět. Jeden chlapec by rád byl také krkavcem, protože by chtěl létat. I zde můžeme pozorovat jistou touhu po svobodě a volnosti. Některé chlapce také překvapivě zaujala vysoce negativní postava krále, který podle nich může rozhodovat a poroučet druhým a ostatní jej musí na slovo poslouchat. Jen jeden jediný chlapec by se rád stal Jiříkem, který v pohádce získal srdce Zlatovlásky.

3. „Kdo se v pohádce choval správně? Proč? Co udělal správného?“

Na otázku, co v pohádce bylo provedené správně, děti reagovaly přímo excelentně. Věcně popisovaly, jakým zvířátkům Jiřík pomohl a ona mu pak na oplátku pomohla splnit důležité úkoly na cestě ke Zlatovlásce. Výborně také zaznělo, že Jiřík dokázal rozsoudit hádající se rybáře a zachránil tak život nevinné zlaté rybce, a také dokázal projít všemi úkoly, aby Zlatovlásku získal.

4. „Kdo se v pohádce choval nesprávně? Co dělal špatně?“

Správně děti dokázaly ohodnotit královu nesmírnou zlobu, lenost, nevděčnost a nesoucit ve vztahu k Jiříkovi.

Dále viděly nesprávnost v situaci hádky dvou rybářů, kdy Jiřík zakročil, aby rybáře rozsoudil. Některé děti se vcítily do role krkavčích mláďat, které nemilosrdně opustili jejich rodiče a nechali je tam samotné a hladové. Ze zvířecích hrdinů také zazněli mravenečkové a jejich hořící mraveniště. Jak někdo něco tak nepochopitelného mohl udělat?

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

Děti otázku, co jsme se pohádkou naučily, pochopily velice dobře. Pro vysvětlení pak nevinně použily výrazy, jako že bychom neměli nikomu sekát hlavu, zapalovat les nebo rozhazovat po zemi cigarety. Důležitým postřehem také bylo, že bychom se neměli vzájemně hádat a bezvýznamně opouštět svoje děti.

Je patrné, že každé dítě si vybralo to poučení, které ho nějakým způsobem oslovilo a zaujalo a možná i souvisí s jeho životní realitou.

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

Z pohádky děti považovaly za nejdůležitější šťastný konec, kdy Zlatovláska zachránila Jiříka pomocí nejdřív mrtvé a pak živé vody. Jedno dítě odpovědělo, že důležitá byla situace, kdy moucha pomohla Jiříkovi k rozeznání Zlatovlásky. Několik děvčat se nechalo unést Zlatovlásčinou krásou a nejdůležitější jim tak přišly zlaté vlasy Zlatovlásky, její ztráta perel, či prsten, který jí ukradla hbitá štika.

Zdá se, že v odpovědích na tuto otázku hraje svou roli hodnotová orientace dětí, tedy to, co považují za důležité ve svém životě.

2.2.4.1 Porovnání obrázků s otázkou č. 2: „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

Obrázek č. 3: „Já bych se chtěl proměnit v rybu, protože bych mohl dýchat pod vodou. Mohl bych hodně plavat. Když přijde rybář, budu ho plácát ploutví přes hlavu. To dělá i žralok.“ (Ríša, 6)

Ríša při otázce, v co by se proměnil, zprvu odpověděl, že v rybáře, protože má rád velké ryby. Do obrázku pak nakreslil rybu s okomentováním, že by chtěl volně plavat ve vodě, skákat a dělat „skopičiny“.

Obrázek č. 4: „Chtěl bych být tou zlatou rybkou. Uměl bych skákat z vody a rychle plavat.“ (Martínek, 6)

Martínek zprvu odpověděl, že by se rád proměnil ve zlatou rybkou, protože je zlatá. V obrázku pak svoje rozhodnutí potvrdil, ale okomentoval jej slovy, že by chtěl být rybkou proto, aby mohl rychle plavat a skákat z vody.

Obrázek č. 5: „Já bych chtěl být tím králem, protože bych uměl rozhodovat a všichni by mě poslouchali.“ (Honzík, 6)

Odpověď Honzíka byla překvapující a to hned dvojnásob. Že by chtěl být králem, aby mohl rozhodovat a ostatní jej museli poslouchat, odpověděl na otázku, v koho z pohádky by se rád proměnil. Svoji tezi pak potvrdil i v kresbě.

Král z obrázku se neusmívá, ale mračí, tudíž soudě, že se opravdu jedná o zápornou postavu krále z pohádky O Zlatovlásce, ve kterou by se Honzík chtěl proměnit.

2.2.5 Otesánek

Úryvek

„Muž přinesl ten pařízek domů a povídá ženě: „Tuhle máš, cos chtěla mít, dítě Otesánka. Chceš-li, můžeš je chovat.“ Žena zavinula to děťátko do peřinky, hýčkala je na rukou a zpívala mu: „Hajej, dadej, hajej, Otesánku malý! Až se vzbudíš, hošíčku, uvařím Ti kašičku: hajej, dadej, hajej!“ Najednou začalo se dítě v peřince hýbat, vrtělo hlavou a dalo se do křiku: „Mámo, já bych jed!“ Žena nevěděla radostí, kam dříve skočit. Položila dítě do postele a běžela vařit kaši.“ Když uvařila, Otesánek ji všecku snědl a potom zase křičel: „Mámo, já bych jed!“⁷⁶

2.2.5.1 Rozhovorys dětmi

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

„O tom, že měl Otesánek takovej hlad, že snědl tátu i mámu.“ (Nikolka, 5)

„Babičku nesněd, protože mu rozpárala břicho.“ (Lukášek, 6)

„Otesánek snědl mámu s tátou.“ (Rebeka, 5)

„Sedláka s jetelem.“ (Davídek, 5)

„Otesánek snědl kašičku, mléko.“ (Barunka, 6)

„Snědl prasata i s pasákem.“ (Dominik, 6)

„Snědl i děvečku s celým trakařem.“ (Pepinka, 6)

„Otesánek byl ze stromu, tatínek ho vyřezal.“ (Emilka, 6)

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

„Mně se líbil ten táta, protože ho snědl.“ (Honzík, 6)

„Já v psa Oříška, protože mám ráda pejsky.“ (Amálka, 6)

„Otesánek, protože nevím.“ (Ondrášek, 6)

„Já v nikoho. Nemám totiž rád tuhle pohádku.“ (Dominik, 6)

⁷⁶ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Ilustrace Artuš Scheiner. Praha: Carmen, 1992. ISBN 80-855-3125-9.

„Já bych chtěl být babičkou, protože je všechny zachránila.“ (Davídek, 5)

„Já v Otesánka, protože má hezký jméno.“ (Vašík, 6)

„Já bych chtěl být ten pes Oříšek, protože psy, ty já mám rád.“ (Péta, 5)

„Já v Otesánka, protože mám teď hlad.“ (Filda, 5)

„Já v mámu, protože byla hodná.“ (Pepinka, 6)

3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?“

„Babička, protože Otesánkovi břicho rozsekla kosou.“ (Amálka, 6)

„Babička, protože vysvobodila všechny lidi, co Otesánek snědl.“ (Ríša, 6)

„Babička, protože kdyby neměla kosu, tak všechny nevysvobodí.“ (Nelinka, 6)

*„Bylo správný to jak se maminka s tatínkem o Otesánka starali, ale on je stejně snědl.“
(Andrejka, 6)*

„Babička se vůbec Otesánka nebála a zachránila všechny. I psa oříška.“ (Daník, 6)

„Tatínek a maminka chtěli miminko a tak si vyřezali Otesánka z pařezu.“ (Davídek, 5)

4. „Co bylo na pohádce špatného? Co kdo dělal špatně?“

„Otesánek, protože snědl sedláka, mámu a tak.“ (Lukášek, 7)

„Mně se zdálo nesprávné, že Otesánek všechny snědl. To se ale nemá dělat.“ (Martínek, 6)

„Otesánek, protože všechny snědl. To bylo špatný.“ (Emilka, 6)

„Tatínek ho neměl vyřezat, toho Otesánka.“ (Rebeca, 5)

„Maminka s tatínkem chtěli tolik miminko, že měli Otesánka.“ (Natálka, 6)

„Máma a táta neposlouchali lidi, že jim říkali, že nemají peníze a stejně chtěli miminko.“ (Amálka, 6)

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

„Pohádka je jako paní učitelka. Také nás chce něco nového naučit.“

„Že nemáme jíst ostatní lidi.“ (Pěťa, 5)

„Že když máme hlad, tak máme jíst jenom málo.“ (Vašík, 6)

„Že když potkáme Otesánka, tak mu máme rozpárat břicho.“ (Dominik, 6)

„Že máme poslouchat maminku a tatínka.“ (Emilka, 6)

„Že se máme chovat hezky k mámě a tátovi.“ (Andrejka, 5)

„Nemáme utíkat z domova.“ (Maty, 5)

„Měli by jsme dávat pozor, co jíme.“ (Tereška, 6)

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

„Babička, protože rozpárala otesánkovi břicho.“ (Maty, 5)

„Všichni pak mohli vyskákat ven.“ (Andrejka, 5)

„To, že Otesánek byl ze dřeva.“ (Luky, 7)

„To, že Otesánek všechny snědl. I člověky.“ (Honzík, 6)

„Že babička nakonec všechny zachránila.“ (Nikolka, 5)

„Že se mamince a tatínkovi povedlo mít děťátko, ale byl to Otesánek.“ (Vašík, 6)

„Že musíme přemýšlet, když chceme miminko.“ (Nelinka, 6)

2.2.6 Shrnutí

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

Děti se ve vyprávění pohádky zaměřily především na jednotlivé postavy, které Otesánek pozřel. Mámu a tátu, děvečku s celým trakařem, pasáka i s prasaty, ovčáka se psem Oříškem.

Otesánek snědl také kaši s mlékem. Děti dokázaly téměř přesně reprodukovat některé složky pohádky, což byly především ty zajímavé a detailní, které se jim vryly do paměti nejvíce.

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

Velice překvapivé u výpovědi dětí mi byl fakt, že babičkou, která nakonec všechny z pohádky osvobodila, chtěl být pouze jediný chlapec. Nejvíce dětí chtělo být Otesánkem, protože má krásné jméno, nebo prostě padlo Otesánkovo jméno proto, že dítě mělo v danou chvíli hlad. Důvod, že v tatínka, protože byl Otesánkem spolknut, byl taktéž celkem zajímavý.

Několik dětí zaujal pes Oříšek, protože psy, ty mají děti rády. Dále byla zmíněná maminka, která se dětem zdála hodná nejspíš proto, že se o Otesánka tak výtečně starala.

Jeden chlapec zmínil, že by se nechtěl proměnit v nikoho z pohádky. Tuto pohádku prý nemá rád, nepatří mezi jeho oblíbené.

3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?”

Děti správně reagovaly odpověďmi a na první vítězné místo umístily babičku, která za pomoci své kosy Otesánkovi břicho rozsekla. Byla to statečná žena, vůbec se Otesánka nebála a dokázala se mu postavit.

Druhé polovině dětí se zdáli správní rodiče Otesánka, protože jej stvořili - pracně jej vyřezali z pařezu. Jiní použili argument, že se rodiče o Otesánka skvěle starali a poskytli mu tak bezprostřední péči.

4. „Co bylo na pohádce špatného? Co kdo dělal špatně?”

Navzdory odpovědí na otázku č. 3, děti správně označily jednání mámy a táty za nesprávné. Nebýt jejich paličatosti, nemusel Otesánek vůbec vzniknout.

Přesně druhá polovina dětí označila za zápornou postavu Otesánka, protože snědl úplně všechny z pohádky. Až na babičku. „*Otesánek všechny snědl. To se ale nemá dělat.*” (Martínek, 6).

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?”

Děti vyvodily z pohádky závěr, že nutné je málo jíst a dávat si velký pozor na to, co právě jíme. Skrytou myšlenku děti zaobalily do teze, že kanibalství nebude ta nejspравnější volba, proto dáváme přednost obyčejnému jídlu před lidmi.

Dále děti správně odhadly, že důležité je mít úctu k našim rodičům, kteří se o nás pečlivě starají.

Pokud se k nám přiblíží nebezpečí, nemáme se bát jednat, přesně jako to udělala babička s Otesánkem.

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?”

Některé děti považovaly za nejdůležitější fakt, že pokud chce někdo dítě, musí nejdříve zvážit všechny důležité okolnosti a podmínky, ve kterých se ocitáme.

Babička hrála nejdůležitější roli, protože všechny, kterým se nepodařilo uniknout z Otesánkových spárů, zachránila.

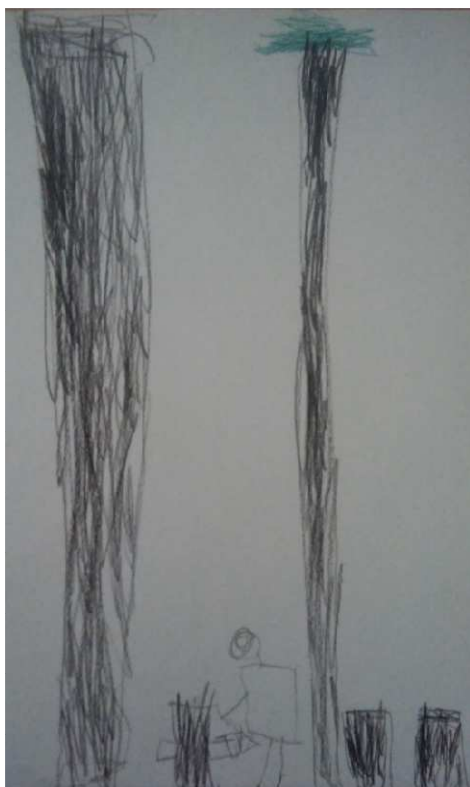
Nejdůležitější pro někoho byl však i Otesánek, jelikož dovedl sníst tolik lidí, zvířata věci naráz. Nebo byla vyzdvihnuta Otesánkova důležitost v tom, že byl vyrobený celý ze dřeva.

2.2.6.1 Porovnání obrázků s otázkou č. 2: „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

Obrázek č. 6: „Já bych se proměnil v Otesánka, abych mohl hodně jíst. Víte, já totiž moc rád jím.“ (Váša, 6)

Vášík zvolil stejnou postavu, jako při otázce č. 2, ale použil jinou odpověď. Nejprve zmínil Otesánka skrz jeho krásné jméno. Nyní se mu líbil, protože má také moc rád konzumaci jídla a to ve velkém množství - přesně, jako Otesánek.

Obrázek č. 7: „Já bych chtěl být babičkou. Líbilo se mi, že všechny osvobodila. Maminku i tatínka.“ (Davídek, 5)

Davídek odpověděl naprosto stejně, jako u otázky č. 2. Babička je pro něj hrdina, který svojí statečností dokázal zachránit úplně všechny osoby, zvířata, ale i věci, na které si Otesánek troufl otevřít jeho velká ústa.

3 DISKUZE

Praktická část potvrdila, že děti zvládnou naprosto bez problému interpretovat děj pohádky. Dokázaly dávat dohromady veškeré fakta a souvislosti, které měly možnost během předčítání vstřebat a následně je předložit ostatním. Nebyla zde tedy jediná pohádka, kterou by děti převykládat nezvládly.

Při otázce, ve které jsem se dětí ptala, v co, či koho z pohádky, by se rády proměnily, se mi dostávalo spoustu čekaných, ale i nečekaných odpovědí. Přestože postavy byly zvoleny převážně kladné, odůvodnění dětmi bylo podáváno popudem jiným. Většina děvčat chtěla být Zlatovláskou kvůli jejím dlouhým, krásným vlasům, nikoli skrze její charakter. Důvod být princeznou byl ale i takový, že princezna si může dělat, co se jí zachce a nemusí nikomu sloužit. Velice úsměvná byla odpověď proměny v Otesánka, protože dítě bylo momentálně hladové. Zde jsem pochopila, že u dětí hraje důležitou roli jejich momentální rozpoložení, nálada a stav, v jakém se v danou situaci nachází. Naopak méně veselá, pro mne až zdrcující odpověď, zazněla v podobě přání v proměnu na krále, kdy by dítě chtělo uplatnit mocenskou sílu nad ostatními, kterým může poroučet a rozkazovat. Tuto odpověď mi podali celkem dva chlapci. Je zřejmé, že jim chybí jistý prostor pro projevení samostatnosti. Další negativní postavou byl znovu Otesánek, kterým dítě chtělo být proto, že zvládl pozřít tolik lidí, zvířat a věcí. Byl pro dítě vlastně hrdinou. Touto odpovědí jsem se však nijak více nezabývala, protože dětské myšlení ještě nedokáže vstřebat opravdovou hrůzu plynoucí z této postavy.

Pro srovnání s otázkou, v koho by se děti chtěly proměnit, jsem použila kresbu postavy. V silné většině případů děti kreslily opravdu stejnou postavu, zvíře, či věc, o které se zprvu zmínily. Následné odpovědi, proč je tomu tak, se téměř nelišily, nebo byly jen zlehka poupraveny.

Zbýlé čtyři otázky směřovaly k nejpodstatnějšímu zjištění, jaké ponaučení z pohádky si děti odnesly a na základě čeho tak usuzovaly. U většiny pohádek děti posuzovaly postavy podle jejich chování a jednání, třídily je tak na dobré a špatné. Zajímavé bylo, že v pohádce *"O Otesánkovi"* považovalo několik dětí za kladnou postavu právě Otesánka. Z tohoto vyplývá, že děti se do pohádky ještě nedokáží plně ponořit, pohádka je pro ně náročnější na pochopení.

Celkově děti na pohádky pohlíží ze zcela jiného, avšak jedinečného úhlu. U pohádky *Dlouhý, Široký a Bystrozraký* (viz přílohy) například důležitost přátelství v podání dětí téměř nevznikla. Děti se zaměřily spíše na popis čaroděje, který svojí zlobou působil ostatním jen škodu. Závěry pak byly tedy takové, že máme být hodní a poslouchat rodiče. Důležitou myšlenku - pomoci svým přátelům v nouzi, děti správně zmínily, ale až na posledním místě. Je zřejmé, že děti kouzlo přátelství berou lehce povrchně a jeho opravdovou hodnotu si ještě představit nedokáží. U pohádky *Zlatovláska* dětem napomohla k vydedukování hlavní myšlenky především zvířátka, která pomáhala Jiříkovi na cestě ke Zlatovlásce. Na základě těchto atraktivních elementů, jako jsou mluvící zvířátka, kouzelné prvky, jako živá a mrtvá voda, se dětem dokáže o pohádce mluvit daleko snáz.

Nejpohodlněji se tedy zdálo dětem odpovídat na pohádky: *Zlatovláska, O dvanácti měsíčkách a Hrnečku, vař!* Při práci s těmito třemi pohádkami jsem byla přímo zahlcena vlnou nápadů a myšlenek dětí. Pohádky: *Dlouhý, Široký a Bystrozraký* a *O Otesánkovi*, tak byly, jak jsem již zmiňovala, náročnější na bližší pochopení.

Z výzkumu vyplynulo, že ve vztahu k pohádkám evidentně nejen děti, ale každý z nás, vidí hlavní podstatu a hloubku v jiné situaci. Pro každého může mít jistý pohádkový prvek úplně jinou váhu a hodnotu, protože každý má uvažování nastavené odlišně. Děti mají situaci navíc ztíženou skrze jejich omezené životní zkušenosti, tudíž nemohou o pohádce říci tolik, co by dokázal dospělý.

Výzkum potvrdil teorii P. Říčana, který měl pravdu v nenasatnosti předškolních dětí leccjak dlouhými pohádkami. Děti opravdu vydržely napjatě poslouchat pohádku o Zlatovlásce po celou dobu předčítání, byť je oproti ostatním pohádkám poměrně delšího rázu. Dále se z díla „*Kniha životem*“ osvědčil fakt, že jakmile předčítající provede třeba jen patrnou chybu, či pozměnění informací z textu známé pohádky, tak mají děti tendenci okamžitě chybu opravit a doplnit správnou verzi.

Teorie B. Bettelheima se v praktické části taktéž osvědčila v tvrzení, že dětem pohádka ukazuje i kruté a stinné stránky života. Důležité je však se nevzdát a k těmto nepatřičným jevům se stavět čelem. Děti měly možnost tuto skutečnost svými postoji a názory v rozhovorech potvrdit.

ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo vyzdvihnoutí důležitých ponaučení z kouzelných pohádek, které si děti odnáší.

I přes náročnost některých otázek musím říci, že děti byly velice snaživé, trpělivé a ochotné a veškeré rozhovory absolvovaly bez jediné výhrady. Nebýt spolupráce dětí v takovéto míře, výzkum by se zdaleka tak nevydařil.

I přes fakt, že silná většina dětí všechny pohádky již znala, nenastal moment nudy, či znechucení vůči dílu. Jednotlivé předčítání, po němž následovaly rozhovory s dětmi, tedy rozbor pohádky, si užívaly nejen děti, ale i já sama.

Vyzjištěním pro mne bylo, že děti pohádky opravdu dokáží chápat a rozumět jim leckdy více, než někteří dospělí. Zřejmé je, že děti, kterým jsou pohádky v rodině předkládány pravidelně či často, byly při zodpovídání aktivnější, snaživější a zaujatější. Naopak děti, které na pohádky zvyklé tolik nejsou, se na společném utváření závěrů tolik nepodílely.

Práce dokázala, že je důležité dětem pohádky předávat, ať už formou vyprávění, předčítání, či jinou. Umožňuje dětem rozvíjet řeč, myšlení, paměť, ale také sebezpoznání a seberealizaci.

Informace, které dětem z pohádek vplynuly napovrch, ukazují skutečnost, jak hluboce dítě pro svůj zdravý rozvoj na cestu životem pohádky potřebuje, což považuji za hlavní přínost své práce.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

BACUS-LINDROTH, Anne. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 174 s. Rádci pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-717-8862-7.

BADEGRUBER, Bernd a Friedrich PIRKL. *Příběhy pomáhají s problémy*. 4. vyd. Překlad Alžběta Sirovátková. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8416-8.

BETTELHEIM, Bruno. *Za tajemstvím pohádek: proč a jak je číst v dnešní době*. Praha: Lidové noviny, 2000, 335 s. Edice 21, sv. 14. ISBN 80-710-6290-1.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 171 s. ISBN 80-736-7095-X.

ČERNOUŠEK, Michal. *Děti a svět pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1990, 187 s. ISBN 80-00-00060-1.

DORSEY, George A[mos]. *Traditions of the Skidi Pawnee*. London: D. Nutt; [etc., etc.], 1904, xxvi, 366 p., 1 l. ISBN 978-11-5435-341-9.

ERBEN, Karel Jaromír. *Tři zlaté vlasy děda Vševěda a jiné pohádky*. Praha: Carmen, 1992. České pohádky.

ERBEN, Karel Jaromír. *Zlatovláska a jiné české pohádky*. Vydání v této podobě druhé. Ilustrace Artuš Scheiner. Praha: Euromedia Group, k.s., 2015. ISBN 978-80-87543-86-3.

ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. Ilustrace Artuš Scheiner. Praha: Carmen, 1992. ISBN 80-855-3125-9.

FINDOVÁ, Dagmar. *O dvanácti měsíčkách*. 1. vyd. Ilustrace Přemysl Pospíšil, Miroslav Rada. Praha: Orbis, 1973. Plastické leporelo

HOLEJŠOVSKÁ-GENČIOVÁ. *Literatura pro děti a mládež (ve srovnávacím žánrovém pohledu): vysokoškolská učebnice pro studenty filozofické fakulty studijního oboru moderní filologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1984, 245 s., tb. příl. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství). ISBN 14-326-84.

FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998, 182 s. Spektrum (Portál). ISBN 80-717-8260-2.

CHALOUPKA, Otakar a Jaroslav VORÁČEK. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. 2. vyd. Praha: Albatros, 1984, 539 s. ISBN 13-786-84.

CHALOUPKA, Otakar. *Próza pro děti a mládež - její otázky, působení a perspektivy*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1989, 210 s. ISBN 13-740-89.

KRÜSS, James. *Naivita a smysl umění: přednášky a články o dětské literatuře*. Praha: SNDK, 1968, 155 s.

MELETINSKIJ, Jeleazar Moisejevič. *Poetika mýtu*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1989, 467 s. Ars. ISBN 80-207-0804-9.

MOCNÁ, Dagmar a Josef PETERKA. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-718-5669-X.

PLICKOVÁ, Edita. *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*. 1. vyd. Ilustrace Přemysl Pospíšil, Miroslav Rada. Praha: Axióma, 2010. Malé pohádky. ISBN 978-80-7292-193-5.

PROPP, Vladimir Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 2. Jinočany: H, 2008, 343 s. ISBN 978-80-7319-085-9.

ROSOVÁ, Milena. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. Vyd. 5. (upr. a dopl.). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005, 239 s. ISBN 80-736-8046-7.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998, 183 s. ISBN 80-850-1006-2.

STREIT, Jakob. *Proč děti potřebují pohádky*. Praha: Fabula, 1992, 153 s. ISBN 80-900307-4-2.

SVOBODOVÁ, Eva a Hana ŠVEJDOVÁ. *Metody dramatické výchovy v mateřské škole*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011, 167 s. ISBN 978-80-262-0020-8.

ŠUBRTOVÁ, Milena. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 327 s. ISBN 978-80-210-5692-3.

TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury: pro studenty učitelství 1. stupně ZŠ*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1992, 98 s. ISBN 80-7040-055-2.

SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

KULHÁNEK, Jan. *Pohádky v naší duši VII: Jak nás učí zvládnout životní krizi* [online]. [cit. 2016-02-14]. Dostupné z: <http://psychologie.doktorka.cz/pohadky-v-nasi-dusi-vii-jak-nas-uci-zvladnout-zivotni-krizi/>

PŘÍLOHY

Textová příloha

Hrnečku, vař!

Úryvek

„Když přišla domů, povídá matce, co se jí v lese přihodilo, a hned postavila hrneček na stůl a řekla: "Hrnečku, vař!" Chtěla zvědět, jestli ji ta žebračka neobelhala. Ale hned se začala v hrnečku ode dna kaše vařit, a pořád jí bylo víc a víc, a co by deset napočítal, byl už hrneček plný. "Hrnečku, dost!" a hrneček přestal vařit.

Hned si obě sedly a s chutí se jedly; kaše jako mandle. Když se najedly, vzala mladá do košíčka několik vajec a nesla je do města. Ale musela tam s nimi dlouho na trhu sedět, dávali jí za ně málo, až teprv v samý večer je prodala.“⁷⁷

Rozhovory s dětmi

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

„Je to o hrnečkovi a kašičce, o paňmámě a její dcerce.“ (Honzík, 5)

„Žili v baráku s doškovou roztrhanou střechou.“ Byli tak moc chudí, že neměli ani na chleba.“ (Amálka, 6)

„Dcerka šla na jahody, sedla si ke studánce a pak tam přišla žebračka a ta chtěla od dcerky chleba, protože měla hlad.“ (Amálka, 6)

„Maminka zapomněla říct hrnečku dost a tak se kaše vylila úplně všude i na stromy v lese!“ (Nelinka, 5)

„Kaše se roztekla do vesnice.“ (Vašík, 5)

„Vytekla i do města! I na ryby... dokonce až na měsíc!(?)“ (Honzík, 5)

„Kdyby se dcerka nevrátila a nekřikla DOST, tak by byla ta kaše úplně všude.“ (Nelinka, 5)

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

⁷⁷ERBEN, Karel Jaromír. *Tři zlaté vlasy děda Vševeda a jiné pohádky*. Praha: Carmen, 1992. České pohádky.

„V žebračku, protože byla hodná“ (Ríša, 6)

„V žebračku, protože se rozdělila.“ (Martin, 6)

„V žebračku, protože dala dcerce hrneček.“ (David, 5)

„Já bych se proměnila v dcerku, protože se rozdělila se žebračkou.“ (Nelinka, 6)

„...Na to byla stará“ (Honzík, 6)

„Mně se líbila ta dceruška, protože nesla ten košík s těma chlebama.“ (Rebeca, 5)

„Já bych se taky chtěl proměnit v dcerku!“ (Maty, 5)

„Já taky v dcerku, protože byla hodná.“ (Baruška, 6)

„Já v dcerku, protože jí dala košíček chleba.“ (Tereзка, 6)

„Já bych se chtěl proměnit v dcerku, abych mohl jíst tu kaši.“ (Daník, 6)

„Já taky v dcerku, protože mám rád kaši!“ (Péťa, 5)

„Já bych se chtěl proměnit v hrníček, protože je kouzelný.“ (Maxík, 6)

„Já bych taky chtěl být kouzelný.“ (Petřík, 6)

„Já bych chtěl být kouzelník lepší, než Petřík.“ (Dominik, 6)

3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?“

„Já bych chtěla říct, že to dítě tý maminky vzalo hrneček, a když neřeklo DOST, tak to vyteklo ven.“ (Andrejka, 5)

„Holčička, že uměla říct DOST, maminka ne.“ (Tereзка, 6)

„Holčička našťestí maminku zachránila a řekla HRNEČKU DOST!“ (Ríša, 6)

„Že babička dala holčičce hrneček za kus chleba.“ (Amálka, 5)

„Aby sme nezapomněli na starý lidi.“ (Pepinka, 6)

„Já když jdu někam s babičkou a jsem na službě a má hodně tašek, tak jí nějakou nesu.“ (Andrejka, 5)

4. „Co bylo na pohádce špatného? Co kdo dělal špatně?“

„Maminka zapomněla říct HRNEČKU, DOST!“ (Lukášek, 7)

*„Nebyl dobrej nápad, aby maminka hrneček pouštěla, protože to neuměla říct.“
(Andrejka, 5)*

„Bylo špatně to, že kaše vytekla na zem a vytekla i z okna.“ (Ríša, 6)

„Způsobila problém.“ (Maty, 5)

„Všechno z domu se dalo ven tou kaší!“ (Honzík, 6)

„Cesta a úplně všechno bylo kašový. I domek.“ (Nelinka, 6)

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

„Pohádka je jako paní učitelka. Také nás chce něco nového naučit.“

„Že nemáme nikdy nechat hrneček vařit samotnej, aby nám nevytekl.“ (Martin, 6)

„Že když si chceme něco uvařit a chceme to jíst, tak nesmíme to sami vařit.“ (Amálka, 5)

*„Že když jsme malé děti, co vaří kaši, tak to nemáme dělat, protože se můžem spálit.“
(Nelinka, 6)*

„Mohli by jsme se zranit.“ (Maty, 5)

„Aby nám to nevyteklo byt.“ (Lukášek, 7)

*„A taky, když se bude kaše vařit a bude horká a vyteče to, tak ten byt bude celej horkej
a mohli by jsme si spálit nohy.“ (Andrejka, 5)*

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

„Že ta holčička se podělila s babičkou o ten chleba.“ (Filda, 5)

„Že přišla ta holčička.“ (Martin, 6)

*„Bylo tam správný, že ta holčička se podělala s babičkou o chleba a nebylo správný to,
že maminka vůbec pouštěla hrnec, protože s ním neuměla zacházet a holčička naštěstí
přišla včas a hrneček zastavila.“ (Váša, 6)*

*„Kdyby ta kaše byla sladká tak by se mi líbilo, že bych si mohla vzít, kolik chci.“
(Andrejka, 5)*

„Kdyby kaše byla růžová malinová, tak bych jí snědla.“ (Emilka, 6)

„Já kdyby byla čokoládová, tak bysem jí snědla.“ (Pepinka, 6)

„Žebračka dala hrníček dcerce.“ (Barunka, 6)

*„Aby někdo neměl hlad, anebo aby nebyl smutnej z toho, že mu někdo něco nedal“
(Luky, 7)*

Shrnutí

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

Děti popisují příběh pohádky poměrně srozumitelnou a humornou formou: *„Žili v baráku s doškovou roztrhanou střechou. Byli tak moc chudí, že neměli ani na chleba.“* (Amálka, 6)

Děti se nejvíce rozmluvily u části, kdy maminka zapomněla, co má křiknout, aby zastavila kaši. Popisovaly, kam všude se asi kaše mohla téct - do rybníka, na stromy, do města, po světlici, dokonce i na měsíc. Tuto část považují za dětmi nejoblíbenější.

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

Na prvním místě se děti chtěly proměnit v postavu dcerky, protože byla hodná, měla laskavé srdce a rozdělila se s žebračkou o chleba. Někdo odpověděl, že v dcerku, protože mohla sníst kaše, kolik jen chtěla.

Druhé místo obsadila žebračka, která zaujala svojí kouzelnou mocí. Darovala dcerce hrníček, což bylo důvodem, proč by se děti chtěly proměnit právě v ni.

Dále děti chtěly být kouzelným hrnečkem, protože uměl vařit kaši, kterou děti zbožňují. Důvodem byla taktéž kouzelná moc hrnečku a schopnost kouzlit, to by se dětem velice zamlouvalo.

3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?“

Na pohádce byla podle dětí kladná postava dcerky, která dokázala zastavit tekoucí kaši z hrnečku slůvkem: „DOST“! Když tedy kaši dcerka nezastavila, stala se pohroma a kaše vytekla ven.

Kladná byla i postava babičky, která dala dcerce kouzelný hrneček za to, že se s ní rozdělila o chleba. Jedno dítě navázalo na babičku a při této otázce se s námi podělilo o zážitek, že mají v rodině nastavenou službu, a když má jeho babička větší množství tašek, tak jí tašky nosí.

4. „Co bylo na pohádce špatného? Co kdo dělal špatně?“

Podle dětí byla záporná postava maminky, která byla zapomnětlivá a nevzpomněla si na slovní spojení „HRNEČKU, DOST“! Děti si myslí, že nebyl vůbec dobrý nápad, že si maminka řekla hrnečku o kaši, když jej pak neuměla zastavit.

Dle dětí bylo také špatně, že kaše vytekla všude možně a způsobila tak veliký nepořádek. Humorně jedno dítě uvedlo: *„Kašový pak bylo úplně všechno - i domek!“* (Nelinka, 6)

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

Tato pohádka děti naučila: *„Že nemáme nikdy nechat hrneček vařit se samotnej, aby nám nevytek!“* (Martínek, 6).

Za další si děti odnesly to, že máme být opatrní, když vaříme. Mohli bychom se prý spálit, je to velice nebezpečné! Krom toho by nám kaše mohla i „zaplavit“ celý náš dům.

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

Rozdělení se dcerky se stařenkou o chleba přišlo dětem to nejpodstatnější. Důležité bylo ale i to, že stařenka darovala dcerce hrneček za to, aby jí oplátila její dobrosrdečné chování.

Také bychom neměli být hladoví, či smutní z toho, že jsme něco od někoho nedostali. Tato věta nám zazněla od malého Lukáška.

Spoustě dětí zde reagovaly na výbornou chuť kašičky. Někdo by si také přál takový hrneček, který by mu navařil kaše, kolik by si jen přál. Malinová, či čokoládová by u dětí nejspíše „vedla“.

Dlouhý, Široký a Bystrozraký

Úryvek

„Kdo jsi a proč máš zavázané oči?“ zeptal se ho zvědavě princ. „Jsem Bystrozraký a oči mám zavázané, protože tak vidím to, co normální člověk bez šátku, a když si šátek rozvážu, vidím vše skrz naskrz, a budu-li chtít, dokážu pohledem spalovat a drtit věci kolem sebe.“ Na důkaz svých slov rozvázal šátek a roztavil skálu, která stála u cesty. „Dobře, beru tě do služby,“ souhlasil princ, a tak všichni pokračovali v cestě do hradu za zlým černokněžníkem.“⁷⁸

Rozhovory s dětmi

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí:

„Že se princezna proměnila v tu perlu“ (Nelinka, 6)

„Že se jeden hodně starý král rozhodl udělat princovi svatbu dřív, než zemře a princ si vybral princeznu zakletou právě tím černokněžníkem.“ (Petřík, 6)

„Byli tam zakletí lidi, že ten Dlouhý, Bystrozraký, Široký museli pomoci.“ (Natálka, 6)

„Princ si vybral princeznu, ale ona byla v černokněžníkově hradu.“ (Nelinka, 6)

„On se vydal na cestu a potkal Dlouhého.“ (Ondrášek, 6)

„Potom potkal Širokého a pak Bystrozrakého.“ (David, 5)

„Pak šli vysvobodit princeznu, zabydleli se na zámku a čaroděj řekl: Co tady pohledáváte?!“ (Lucinka, 5)

„První noc usnuli a princezna utekla a proměnila se v žalud. Tak ji šli osvobodit.“

(Amálka, 6)

„Další noc usli a princezna utekla a princ poprosil Bystrozrakého a uviděl skálu, co byla princezna.“ (Vašík, 6)

⁷⁸ PLICKOVÁ, Edita. *Dlouhý, Široký a Bystrozraký*. 1. vyd. Ilustrace Přemysl Pospíšil, Miroslav Rada. Praha: Axióma, 2010. Malé pohádky. ISBN 978-80-7292-193-5.

„Tu třetí noc doufali, že neusnou a Bystrozraký hledal princeznu. Ta byla perlou a nakonec, až tam došli, tak Dlouhý nebyl tak dlouhý, aby perlu vytáhl.“ (Rebeka, 5)

„Široký se nafoukl, všechnu vodu vypil.“ (Honzík, 6)

„Široký vylovil perlu a dal ji princovi. Pak došli k zámku, čarodějovi dali perlu a praskla mu třetí obruč.“ (Tereška, 6)

„Princeznu tak osvobodili a mohla se vystrojít svatba.“ (Dominik, 6)

„Ještě se vysvobodily ty sochy a mohli z nich být zase lidé.“ (Maty, 5)

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

„Já by sem se proměnil v prince, protože bych chtěl osvobodit princeznu.“ (Vašík, 6)

„Já v tu princeznu, protože byla hezká.“ (Tereška, 6)

„Já v tu perlu a v kámen, protože se mi líbí perly a kameny.“ (Pepinka, 6)

„Já bych se chtěla proměnit v princeznu, protože bych se stala hezkou perlou.“ (Amálka, 6)

„Já bych se chtěl proměnit v prince, protože byl hodnej a osvobodil princeznu.“ (Davídek, 5)

„Já bych se proměnil v krále, abych uměl rozhodovat a ostatní mě poslouchali.“ (Honzík, 6)

„Já bych byl princ, protože si vzal princeznu za ženu.“ (Dominik, 6)

„Já bych se proměnil v kouzelníka, protože bych chtěl kouzlit.“ (Ondrášek, 6)

„Já v Dlouhého, abych se natáhla až do dálky a dělala bych velký kroky.“ (Emilka, 6)

3. „Co bylo na pohádce správného? Co kdo dělal dobře?“

„Že ten princ osvobodil princeznu.“ (Honzík, 6)

„Že princ osvobodil princeznu a vzal s sebou všechny ty kamarády.“ (Dominik, 6)

„Že ten princ se rozhodl pro osvobození a čaroděj si myslel, že to nezvládl, ale on to zvládl.“ (Martínek, 6)

„Že oni hledali princeznu a udělali to správně.” (Nikolka, 5)

„Že černokněžníkovi praskly obruče.” (Nelinka, 6)

4. „Co bylo na pohádce špatného? Co kdo dělal špatně?”

„Že černokněžník lidi zaklel.” (Dominik, 6)

„Že černokněžník proměnil lidi v sochy!” (Ondrášek, 6)

„Že ten černokněžník podváděl a začaroval princeznu v žalud, kámen a perlu.” (Amálka, 5)

„Že černokněžník byl tak zlej.” (Tereзка, 6)

„Že černokněžník jim princeznu nechtěl dát.” (Filda, 5)

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?”

„Pohádka je jako paní učitelka. Také nás chce něco nového naučit.”

„Že nemáme ubližovat a kouzlit lidi.” (Pepinka, 6)

„Že by jsme lidi neměli kouzlit v sochy.” (Natálka, 6)

„Neměli by jsme podvádět.” (Váša, 6)

„Že si spolu nemáme ubližovat.” (Lucinka, 5)

„Že se nesmí lhát. Je to totiž ošklivý.” (Davídek, 5)

„Že si musíme pomáhat.” (Nikolka, 5)

„Že se musíme mít rádi.” (Honzík, 6)

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?”

„Že čaroděj zaklel tu princeznu.” (Dominik, 6)

„Že nakonec princeznu osvobodili.” (Emilka, 6)

„Že Dlouhý, Široký a Bystrozraký princovi pomohli tu princeznu vysvobodit.” (Martin, 6)

„Že se princezna proměnila v perlu.” (Amálka, 5)

„Že se princ do princezny zamiloval a vzal si ji za ženu.” (Pepinka, 6)

„Že černokněžníkovi praskly ty obruče.“ (Nelinka, 6)

„Že to dopadlo dobře a oni princeznu osvobodili.“ (Andrejka, 5)

Shrnutí

1. „O čem byla pohádka?“ - Vyprávění dětí

Děti evidentně zaujaly nejvíce jednotlivé úkoly, které museli Dlouhý, Široký, Bystrozraký a princ splnit, aby osvobodili princeznu zakletou zlým černokněžníkem.

Při převyprávění pohádky se zaměřily na poutavé momenty, jako když byla princezna perlou na dně Černého moře a aby ji získali, tak Široký vodu musel vypít.

Zajímavé bylo, že děti vůbec nezmínily praskání čarodějových obručí po každém splněním úkolu. Až v závěru vyprávění podotkly, že černokněžníkovi po posledním splněním úkolu praskla třetí obruč, zakleté sochy tak ožily a princezna se mohla stát princovou ženou.

2. „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

Silná většina kluků by byla ráda princem, který byl hodný, zachránil princeznu a získal si tak její ruku. Zajímavé, že všichni zmínili, že osvobodil princeznu, bez jediné zmínky jeho přátel - Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého.

Holky chtěly být princeznami, protože byla krásná a černokněžníkem zakletá v perlu. A perly, ty se holčičkám tuze líbí. Zaznělo také, že by chtěly být perlou, či kamenem, protože se jim tyto předměty a nerosty zdají být zajímavé. Zazněla zde i postava Dlouhého: „*Natáhla bych se až do dálky a dělala bych velký kroky*“. (Emilka, 6)

Stejně jako u pohádky „Zlatovláska“ zde objevila role krále, jen s výjimkou, že Jiříkův král v pohádce „Zlatovláska“ představoval zápornou roli. Chlapec odůvodnil proměnu v tuto postavu slovy, že by chtěl mít moc, rozhodovat a poroučet.

3. „Kdo se v pohádce choval správně? Proč? Co udělal správného?“

Děti správně odhadly, že díky osvobození princezny, byl zlý černokněžník poražený - praskly mu všechny tři obruče. Dobro tak zvítězilo nad zlem.

Zde děti přátelskou pomoc Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého už zmínit nezapomněly a uvedly, že jejich pomoc byla velmi správným momentem.

4. „Co bylo na pohádce špatného? Co kdo dělal špatně?“

V každé odpovědi na tuto otázku zaznělo slovo „černokněžník“. Děti považují za špatné především čarodějovu zlobu, nenávist a strašlivou majetnickost. Podváděl a každého, kdo se mu neúspěšně postavil, proměnil v kámen. Tedy všechny, kterým se princeznu nepodařilo osvobodit, začaroval.

5. „Co si myslíš, že nás chtěla naučit tahle pohádka?“

Dětem pohádka ukázala cestu, jak je důležité si vzájemně pomáhat a vycházet si vstříci. Neměli bychom jeden druhému nijak ubližovat, podvádět a lhát.

Za další se děti naučily, že násilím se nic nevyřeší, proto bychom se spíše měli snažit spolu vycházet a mít se mezi sebou rádi.

6. „Co ti na pohádce přišlo nejdůležitější?“

Některým dětem přišlo důležité, že čaroděj princeznu zaklel. Jiným zase, že princ princeznu osvobodil. Nakonec se ale děti shodly na tom, že přece jen nejdůležitější byla síla přátelství ze strany Dlouhého, Širokého a Bystrozrakého. Díky jejich nerozlučenému poutu, kterým byli spojeni, byla princezna zachráněna a princ si ji tak směl vzít za ženu.

Obrazová příloha

Porovnání obrázků s otázkou č. 2: „V jakou postavu z pohádky by ses chtěl/a proměnit?“

Hrnečku, vař!

Obrázek č. 1: „Chtěl bych být hrníček, protože je kouzelný a vaří kaši.“ (Maxík, 6)

U výpovědi, v co by se Maxík z pohádky proměnil, zazněl hrníček, který má kouzelnou vlastnost - umí vařit kaši. Přesně tu samou odpověď pak Maxík použil při svojí kresbě hrnečku.

Obrázek č. 2: „Chtěl bych být dcerkou, protože byla hodná a mohla jíst kaši.“
(Daník, 6)

Daník by se rád proměnil v dcerku, protože zbožňuje kaši a dcerka si jí mohla navařit, kolik chtěla. Daníkova odpověď se tak shoduje s odpovědí u otázky č. 2.

Obrázek č 3: „Já bych chtěla být maminkou, abych mohla sníst kašičky, kolik bych chtěla.“ (Nelinka, 6)

Nelinka u otázky č. 2 odpověděla dcerku, protože se podělila. Na obrázku ale nakreslila maminku, které zrovna kaše vytekla z hrnečku, tudíž jí mohla sníst obrovské množství. Soudě z odpovědi má Andrejka zkrátka velice ráda kaši.

Dlouhý, Široký, Bystrozraký

Obrázek č. 4: „Chtěla bych být Dlouhým, protože se umí natáhnout i pro šišku, všude dosáhne sám.“ (Terezka, 6)

Terezčina odpověď se poměrně liší s odpovědí u otázky č. 2, u které by se ráda proměnila v postavu princezny. Během krátké chvíle se Terezka rozmyslela a bližší postavou jí byl Dlouhý. Dlouhý se totiž zvládne natáhnout až do dalekých končin pro věc umístěnou v nejvyšších výšinách.

Obrázek č. 5: „Chtěla bych být tou zakletou princeznou, protože se proměnila v perlu.“ (Amálka, 6)

Amálky kresba i její komentář se naprosto shoduje s odpovědí na otázku č. 2. Princezna na hradě čekající na svého prince, který ji již brzy osvobodí. Zajatá pod mocí zlého čaroděje, který ji nemilosrdně proměnil v perlu. Být krásná a čekat na svého prince, to je to, co by se Amálce líbilo nejvíce.

Obrázek č. 6: „Chtěl bych být Bystrozraký, protože umí vidět skrz skálu a když si sundá šátek, tak vidí líp.“ (Dominik, 6)

Dominikův názor se poněkud změnil. Na obrázek nakreslil Bystrozrakého, který dokáže vidět skrz na skrz. Dříve chtěl být však princem, aby mohl osvobodit princeznu.